

บทที่ 3

เนื้อหาของบทประพันธ์

เนื้อหาในบทประพันธ์ของกวีนิพนธ์บ้านเก่า

ดังได้กล่าวไว้ในบทที่ 1 และบทที่ 2 แล้วว่า ช่วงเวลาระหว่าง 2530 จนถึงปัจจุบันเป็นยุคที่เห็นพ้องกันว่าเกิดภาวะวิกฤตทางวัฒนธรรม อันมีปฏิสัมพันธ์กับความเปลี่ยนแปลงในระบบคิดหรือโลกทัศน์ของสังคม ขณะที่ถูกระบบทุนนิยมและลัทธิบริโภคนิยมเข้าครอบงำ ปัญหาดังกล่าวได้กระตุ้นเตือนให้โชคชัย บัณฑิต' กวีผู้มีจิตสำนึกทางสังคมสูง ได้แสดงความรับผิดชอบของตนในฐานะที่เป็นกวีและเป็นพลเมืองส่วนหนึ่งของสังคม โดยการสื่อสารให้ผู้อ่านได้ร่วมตระหนักรับรู้ถึงปัญหาผ่านงานวรรณศิลป์ในชุดบ้านเก่า

เนื้อหาในรวมบทกวีนิพนธ์บ้านเก่า จำแนกได้เป็น 3 ส่วนดังต่อไปนี้คือ การวิพากษ์พฤติกรรมสังคม การเชิดชูคุณค่าที่พึงมี และข้อคิดทางปรัชญา

1. การวิพากษ์พฤติกรรมสังคม

กวีได้แสดงว่าในท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ปัญหาของบุคคลเป็นปัญหาร่วมในสังคมซึ่งดูเหมือนมีความทันสมัย แต่เป็นความทันสมัยที่ไม่เกื้อกูลต่อชีวิตอย่างแท้จริง การวิพากษ์พฤติกรรมสังคมในงานชุดนี้สามารถแบ่งเป็น 2 ประเด็นคือความลุ่มหลงในมายาคติและวิถีชีวิตที่แปลกปลอม

1.1 ความลุ่มหลงในมายาคติ

ลัทธิบริโภคนิยมที่มาพร้อมกับการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ได้ส่งผลกระทบต่อสถาบันทางสังคมรวมทั้งพุทธศาสนา ซึ่งมีบทบาทในการกำหนดวิธีมองโลก และการให้คุณค่าต่อสรรพสิ่ง ในเมื่อเป้าหมายหลักของชีวิตไม่ได้อยู่ที่ความหลุดพ้นจากกิเลสตัณหาอย่างอุดมคติแบบเดิมอีกต่อไป คำสอนเพื่อดับทุกข์ในทางธรรมจึงไม่อาจตอบสนองความต้องการของคนในยุคใหม่ได้ จึงมีข้อสังเกตว่าวัดถูกแปรสภาพให้กลายเป็นตลาดอีกรูปแบบหนึ่ง ไม่เพียงแต่มีการซื้อขายเครื่องรางของขลัง เพื่อความแคล้วคลาดจากอันตรายและความร่ำรวยเท่านั้น แม้แต่บุญกุศลและพิธีกรรมก็กลายเป็นสินค้าที่ใช้เงินซื้อขายได้ ปรากฏการณ์เหล่านี้ชี้ให้เห็นถึง “บทบาทของวัดและสถานะของพุทธศาสนาที่กำลังเปลี่ยนไป ในขณะที่วัดกลายเป็นส่วนหนึ่งของธุรกิจในระบบทุนนิยม พุทธศาสนาก็กำลังถูกกลืนให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบบริโภคนิยม...”

(พระไพศาล วิสาโล, 2546 : 124 – 125)

ทางด้านพระสงฆ์เองก็มีปัญหาความไม่เคร่งครัดในพระธรรมวินัย การลดหย่อนของบทบาทที่พึงของชุมชนและผู้นำทางจิต ส่งผลให้เกิดความพยายามสร้างแรงดึงดูดอย่างใหม่ การตีความพุทธศาสนาเพื่อสนองกิเลสของคนในยุคใหม่ มีส่วนทำให้ประเพณีพิธีกรรมเน้นวัตถุมากขึ้นจน “เปิดช่องให้ไสยศาสตร์เข้ามาอย่างเต็มที่เพราะมีจุดหมายเดียวกัน นั่นคือการสนองความโลภและการปรนเปรอตนด้วยวัตถุ ... กล่าวได้ว่าพุทธศาสนาในไทยกำลังจะกลายเป็นไสยศาสตร์ ในคราบของบริโภคนิยมยิ่งขึ้นทุกที” (พระไพศาล วิสาโล, 2546 : 202)

โชคชัย บัณฑิต’ เสียตีสีความหลงผิดที่ห่างไกลจากหลักธรรม และความลุ่มหลงมัวเมาในไสยศาสตร์ของชาวบ้านบนพื้นฐานของความโลภ โดยเผยแพร่กิจกรรมต่างๆ ที่ดูน่าชื่น แต่ก็ชวนเย้ยหยันและน่าสลดใจ ด้วยบท “ในนามของความเชื่อ” (97) และ “นกปล่อย” (103 – 104)

บทกวีนิพนธ์ “ในนามของความเชื่อ” (97) แสดงการวิพากษ์ความเชื่อมงายที่ว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะดลบันดาลความร่ำรวยให้แก่ผู้ครอบครอง การประพฤติดิปฏิบัติตนตามหลักธรรม เพื่อประสบความสำเร็จในชีวิตอย่างสมถะไม่ได้อยู่ในระบบความคิดของคนจำนวนมาก การบูชาพระพุทธรูปจึงไม่เกี่ยวข้องกับความเข้าใจในคำสอน เมื่อพระพุทธรูปแตกหักจึงต้องเอาไปทิ้งวัดแก้เคล็ด เพราะกลายเป็นสิ่งอัปมงคล มีคำแค่ว่าเศษดิน ดังที่กวีบรรยายว่า

พระพุทธรูปเศียรหัก
นางกวักหัวหายแขนซ้ายหลุด
พันความต้องการเกรงบ้านทรุด
เป็นสิ่งชำรุดสิ้นราคา
เป็นสิ่งชำรุดวิปริต
เกรงอิทธิฤทธิ์ – ลิ่นสง่า
อุบาทว์ก็อุบัติสิ้นศรัทธา
นำมาทิ้งวัดจัดแก้เคล็ด
สุมท้าวบัวหงายรายวิหาร
ศรัทธาร้าวรานใช้งานเสร็จ
แปรอุปมงคลตั้งต้นเท็จ
ปลายจึงระเห็จแก้เศษดิน
เจตีย์ต่างตำชอกชำรุด
พระพุทธรูปก็ร่วงบิ่น
ลูกเจ้าเขาเขี้ยวยิงราคะ
ดาบมีดโกสันทร์ก็สิ้นมนตร์
เคยอยู่ยงหึ่งเป็นมิ่งขวัญ

คืนสู่สามัญมิ่งขวัญหล่น
 จากหิน ดิน ทราย หมายมงคล
 กลับไปตั้งต้นมงคลมลาย
 วัดคือที่พึ่งประหนึ่งเว็จ
 คำแค่แก้เคล็ดสำเร็จหมาย
 พระไตรปิฎกเหมือนตกกระจาย
 จากต้นจนปลาย ฤ คลายเท็จ

พระพุทธรูป นางกวัก และของขลังทางไสยศาสตร์อย่างอื่นที่ถูกนำมาตั้งวัด กองสุขุมเป็นจำนวนมากแสดงปริมาณของผู้หลงผิดในอวิชชาหรือมายาคติ ความไขว้เขวและความ เชื่องมลายเช่นนี้เป็นเหตุให้เกิดความตกต่ำทางจิตวิญญาณจนถึงขั้นบ่อนทำลายพุทธศาสนา กวี แนะนำให้ลุกคิดว่า ปัจจุบันคนมักจะไปวัดเมื่อมีความทุกข์ บ้างก็ไปวัดเพื่อทำพิธีแก้เคล็ด บ้างก็ไป เพื่อหาเครื่องรางของขลัง แต่น้อยคนนักที่จะไปวัดเพื่อศึกษาธรรมะ ความเสื่อมของชาวพุทธเป็น เหตุให้พระไตรปิฎกซึ่งหมายถึงคำสอนสัจธรรมต้องอยู่ในสภาพ “...เหมือนตกกระจาย” ถึงจะมี ปริมาณที่บันทึกไว้สักเพียงใด แต่ไม่มีผู้ศึกษาจึงต้องกล่าวว่า “จากต้นจนปลาย ฤ คลายเท็จ” ความเชื่องมลายเช่นนี้ก็ยังคงมีอยู่ต่อไปตราบไต่ที่ชาวพุทธไม่ยอมใช้หลักธรรมค้ำค้ำคลายความเท็จ หรืออวิชชาในจิตใจของตน

กวีได้แสดงว่าในโลกแห่งการค้าขายบุญก็ซื้อขายได้ การขายนกให้คนซื้อไปปล่อย เพื่อหวังบุญ เป็นส่วนหนึ่งของการทำบุญตามประเพณีในสังคมไทยมานานแล้ว โดยถือว่าเป็นการ บำเพ็ญความเมตตากรุณา ในบท “นกปล่อย” (103 – 104) ซึ่งใช้ฉากวัดในวันสงกรานต์ ผู้อ่านได้พบพฤติกรรมของ “คนขาย” และ “คนปล่อย” ซึ่งต่างก็มีความหวัง แม้เป็นความหวังที่ เรียกอย่างเดียวกันว่า “สวรรค์” ก็ยังเห็นข้อแตกต่างอยู่บ้าง สวรรค์ของคนขายเป็นสวรรค์ของคนจนในโลกนี้ การขายนกก็คือการทำมาหากิน “...หมายแค่ค่านกปล่อย มุ่งสวรรค์น้อยน้อย ณ บ้านสร้าง” แต่สวรรค์ของคนปล่อยคือ “...สวรรค์ว่างว่าง ณ หว่างฟ้า” ซึ่งเป็นผลของสิ่งที่กวี เรียกว่า “เศษบุญสุนทานที่บ้านบน” น่าสังเกตว่าทั้งสวรรค์ในโลกนี้และโลกหน้าสร้างขึ้นด้วยการ ซื้อขายชีวิตของนก เมื่ออ่านถึงวรรคสุดท้ายจะเห็นได้ว่า กวีแฝงคำตำหนิว่ากิจกรรมดังกล่าวมีความหมายตรงข้ามกับการให้ที่เรียกว่าการบำเพ็ญทาน แต่เป็นความเห็นแก่ตัวที่ดำรงอยู่ได้ด้วย ประเพณี การสื่อสารนี้แสดงทัศนคติว่าควรจะต้องตรวจสอบประเพณีปล่อยนกในวันสงกรานต์ซึ่ง กลายเป็นเทศกาลการทำบุญที่ใช้ชีวิตสัตว์เป็นทุน โดยไม่ใส่ใจต่อคุณค่าของชีวิต ในส่วนที่ 2 และ 3 ของบทประพันธ์ กวีเสียดสีการกระทำที่มลายน่าขัน แม้เรียกว่า “ทำบุญ” ก็เป็นบาปดังนี้

2

นบนิ้วเหนือเกล้าเฝ้ากรานกราบ
 เกริ่นสวรรค์นั้นทราบเสียงสวดบ่น
 เศษบุญสุนทานที่บ้านบน
 บ่งช่วยอวยผลบ่นพิมพ์
 คนปล่อยคอยพายสวรรค์เปิด
 คนขายนกนั้นเพริดเสียงเงินพรว้า
 คนปล่อยคอยเหนี่ยวสวรรค์นำ
 คนขายเคร่งคร้าน้ำเงินตรง
 คนขายหมายแค่ค่านกปล่อย
 มุ่งสวรรค์น้อยน้อย ณ บ้านสร้าง
 คนปล่อยคอยวายสวรรค์วาง
 เสาะสวรรค์ว่างว่าง ณ หว่างฟ้า

3

คนขายคนปล่อยค้อยเปิดปลด
 โนมสวรรค์อันช้อยชดและโชติจ้า
 สว่างสวรรค์นั้นแผ้วจับพรายตา
 รวถูกฆ่าซึ่งนรกคือนกน้อย

กล่าวได้ว่า กวีได้กระตุ้นเตือนให้คนในสังคมหันมาสำรวจตนเอง และทำความเข้าใจกับแก่นแท้ของศาสนามากขึ้น เพื่อยับยั้งความเสื่อมของคุณธรรมจริยธรรม

1.2 วิถีชีวิตที่แปลกปลอม

โชคชัย บัณฑิต' ไม่ได้มุ่งแต่จะอนุรักษ์วิถีชีวิตเดิม โดยไม่คำนึงถึงความเปลี่ยนแปลงในหลักอนิจจัง แต่เขาพยายามเตือนว่าวิถีชีวิตที่ควรดำรงอยู่หรืออนุรักษ์ไว้ต้องเป็นวิถีที่พึงประสงค์ สิ่งชีวิตว่าสิ่งใดเป็นสิ่งที่พึงประสงค์ก็คือความเกื้อกูลชีวิตอย่างแท้จริง

พฤติกรรมสังคม ที่กระทำสืบต่อกันมา หากปราศจากความรู้และมีจุดประสงค์อื่นเคลือบแฝง เบี่ยงเบนจากวิถีชีวิตอันพึงประสงค์ ย่อมเป็นพฤติกรรมที่ด้อยคุณค่าและแปลกปลอม ดังจะเห็นได้จากการนำเสนอในบท “พิธีกาล” (101) สังเกตได้ว่า กวีใช้ “พิธีกาล” แทน “พิธีการ” เพื่อเตือนให้คิดถึงกาลเวลา เนื้อความบรรยายถึงการเข้าร่วมกิจกรรมในเทศกาลสงกรานต์ของผู้เล่า กิจกรรมในพิธีสงกรานต์ย่อมจัดขึ้นพร้อมกันทั้งบ้านนอกและในกรุง พิธีในกรุงนั้นก็พยายามกระทำตามพิธีที่เคยมีมา โดยจัดขึ้นที่ศูนย์การค้า ดังบทประพันธ์ต่อไปนี้

เสาะหาเสื่อสายหลากหลายดอก	สดใสไม่หยอกหลากดอกหลาย
หลากสีร้อยสรรหมื่นพันลาย	ดูจดวงดอกไม้กระจายดวง
เสียงเพลงไพเราะเกินเกาะนึ่ง	ผีเสื้อเหนือจริงยิ่งไหลหลง
โบกปีกท้อไปสู่วาง	สังคิตดีดส่งเริ่มวงรำ
วันนี้มีงานทั้งบ้านนอก	ในกรุงบางกอกดอกแแบ่งรำ
ชื่นชมประเพณีพิธีกรรม	สาदन่านสงกรานต์กราว
ยกพื้นรื่นรมย์ชมลำตัด	ทั้งจัดหัตถกรรมนำมากล่าว
ขนมไทย ชีวิตไทย ได้ยืนยาว	หนุ่มสาวสร้งน้ำงามพิธี
ผู้เฒ่าผู้แก่แฝกุศล	มงคลพระพุทธรูปปรี
ผลัดสร้งน้ำพระอยู่ฉะนี้	ณ ปะรำพิธีศูนย์การค้า
หลากเหลือเสื่อสายหลากหลายดอก	สดใสไม่หยอกหลากดอกผ้า
เป็นไทยใสซัดปลื้มศรัทธา	ดำรงคุณค่าเหนือกาละ
ผีเสื้อเหนือจริงนึ่งฉงน	เหมือนมนต์สนเทห์ผิตเทศะ
ลินค้ำประเพณีมีวาระ	ร่วมมหกรรมตามเทศกาล
อาศัยรูปทรงดำรงค่า	ชีวิตธรรมดาเป็นอีกด้าน
พันกรอบพิธีกรรมทำบุญทาน	กลับสู่แก่นสารอีกด้านวก

กิจกรรมวันสงกรานต์ในกรุง ที่มีการสร้งน้ำพระพุทธรูป “ณ ปะรำพิธี...” แทนที่จะสร้งน้ำพระในวัดแบบบ้านนอก มีการแสดงพื้นบ้านคือลำตัด มีลินค้ำหัตถกรรม และขนมไทยวางจำหน่าย ถ้าพิจารณาอย่างผิวเผินก็จะเห็นว่าเป็นสิ่งดีงาม เป็นการรักษาประเพณีวัฒนธรรมอันเป็นเครื่องหมายของชีวิตไทยให้คงอยู่ยืนยาวคู่สังคมไทย คนรุ่นใหม่หรือคนหนุ่มสาวก็ให้ความสนใจ รวมทั้ง “ผู้เฒ่าผู้แก่” ก็ตั้งใจ “แฝกุศล” เข้าไปสร้งน้ำพระพุทธรูปเพื่อความเป็นสิริมงคล ทั้งคนหนุ่มสาวคนแก่ต่างก็ “ผลัดสร้งน้ำพระ...” ดูเป็นภาพที่งดงาม แต่สิ่งที่น่าสะกิดใจก็คือคนเหล่านี้ต่างคนต่างมา ไม่มีความสัมพันธ์กันอย่างชุมชนที่แท้จริง พระพุทธรูปจึงอยู่นอกวัด การเล่นพื้นบ้านและลินค้ำต่างจัดหามาออกบริบทของชุมชน ประเพณีจึงเป็น “ลินค้ำ” ตอบสนองความต้องการที่จะรู้สึกว่ายังรักษาความเป็นไทยในวิถีชีวิตที่เร่งรีบ และต้องการความสะดวกสบายของคนเมืองซึ่งต่างคนต่างอยู่ และห่างไกลจากธรรมชาติ ต่างจากชนบทที่เทศกาลสงกรานต์กับการดำรงชีวิตกลมกลืนกับธรรมชาติ เป็นสิ่งที่ตั้งมั่นอยู่บนระบบคุณค่าของชุมชน

สังเกตได้ว่า ดอกไม้ในพิธีสงกรานต์ปรากฏที่ลายดอกของเสื่อผ้าของคนกรุงที่สรรหามาสวมใสในวันนั้นเลียนแบบการแต่งกายอย่างชาวบ้านในสมัยก่อน กวีใช้ “ผีเสื้อเหนือจริง” เป็นสัญลักษณ์แทนความใฝ่หาอิสรภาพในจิตใจของผู้เฒ่า ซึ่งทำตนเป็นผู้สังเกตการณ์ ผีเสื้อย่อมแสวงหาดอกไม้อันหมายถึงความงาม แต่ความงามที่มีเฉพาะลายดอกบนผืนผ้าก็คือความงาม

อย่างแปลกปลอม ความ “ไหลหลง” ของผีเสื้อเหนือจริงก็แปรเป็น “นิ่งจน” ในตอนท้ายบทตั้ง 3 บทท้ายว่า

หลากหลายเหลือหลายหลากหลายดอก	สดใสไม่หยอกหลากหลายดอกไม้
เป็นไทยใสชัดปลื้มศรัทธา	ดำรงคุณค่าเหนือกาละ
ผีเสื้อเหนือจริงนิ่งจน	เหมือนมนต์เสน่ห์พิศพิศ
สินค้าประเพณีมีวาระ	ร่วมมหกรรมตามเทศกาล
อาศัยรูปทรงดำรงค่า	ชีวิตธรรมดาเป็นอีกด้าน
พันกรอบพิธีกรรมทำบุญทาน	กลับสู่แก่นสารอีกด้านวก

คุณค่าซึ่งดูเหมือนเป็นไทยที่เหนือกาลเวลาที่แท้แล้วกลายเป็นคุณค่าเฉพาะกาล ความงามของดอกไม้จึง “เหมือนมนต์เสน่ห์พิศพิศ” ประเพณีวันสงกรานต์ซึ่งเป็นสินค้าในห้างสรรพสินค้า เพื่อสนองความต้องการของคนเมืองที่สนใจและให้ความสำคัญกับรูปแบบ พิธีกรรม มากกว่าความหมายของพิธีกรรม จึง “อาศัยรูปทรงดำรงค่า” ในขณะที่ “ชีวิตธรรมดา เป็นอีกด้าน” ชีวิตที่ไม่ธรรมดาในเทศกาลนี้ก็ปรากฏอยู่ชั่วขณะเท่านั้น “...พันกรอบพิธีกรรม ทำบุญทาน กลับสู่แก่นสารอีกด้านวก” ผู้คนไม่ได้เข้าถึงแก่นของการทำบุญในวันสงกรานต์ และไม่ได้เรียนรู้ความหมายของบุญในการดำเนินชีวิต จึงกลับวก “สู่แก่นสารอีกด้าน” ที่ตรงกันข้ามกับ แก่นของการทำบุญ หากความหมายของบุญในความคิดทางพุทธศาสนาคืออานิสงส์ของการลดละกิเลส “พิธีกาล” ดังกล่าวนี้ก็ไร้ผล ผู้คนก็ยังมีวิชาและความมัวเมาเป็นที่ตั้งอยู่ต่อไป

ในบท “เหลือม” (39 - 42) ซึ่งเป็นบทประพันธ์ที่มีขนาดยาว แบ่งเป็น 5 ตอน แต่ละตอนก็มีเนื้อหาที่สามารถนำมาเชื่อมโยงเป็นเรื่องเดียวกันได้ ความน่าสนใจของบทนี้อยู่ที่ “การให้ภาพคู่ขนานกันของพรานป่ากับนายทุนในสังคมทุนนิยม” ลักษณะร่วมของ นายพรานทั้งสองคือการล่าเหยื่อ ต่างกันที่พรานป่าล่าเพื่อยังชีพ ส่วนพรานในรูปนายทุนล่าเพื่อ “บริโภคกำไรจากเหยื่อมนุษย์” (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2547 : 642) ตาเพิ่มพรานป่า มีความเป็นอยู่อย่างสมถะพอเพียงและกลมกลืนกับธรรมชาติ ดังที่กวีบรรยายสภาพธรรมชาติในป่า และความคิดของตาเพิ่มในการนำของป่าไปขายเพื่อซื้อเครื่องยังชีพและของใช้จำเป็นในตอนที่ 1 (หน้า 39) ว่า

1

ขัดห้างบังไพรอิงไม้สูง	ยางยุงมะค่า – สิงสาราสัตว์
ลอบลื้มชิมโป่งกลางดงชัญ	ลมพัดชายเขามาเบาบาง
“ตาเพิ่ม” พรานป่าท่องป่าดิบ	เงียบกริบกับตนอยู่บนห้าง
ดึกเยือกหยาดพราหมณ์น้ำค้าง	แมงไพรไหนพร่างเสียงกลางไพร

จดจ่อต่อภาพอาจาบผ่าน	เสียงอาจพาดพานอยู่ด้านใต้
ปิ่นแก้วชั้นเหงื่อฝ้าเงอไว้	ก่อนรามือไล่ยุงไต่ตอม
บางแวบแอบคิดไปทิศอื่น	คิดวันมะรินอาจขึ้นหอม
ลिनคำป่าไพรชวนใจน้อม	เหลือกินเหลือถนอมย่อมชายพอ
หนัง เขา เขี้ยว เล็บ และของป่า	เปลี่ยนค่าค้าขายดีหลายข้อ
แลกซื้อหูกยาแวบมารอ	วกจิตไม่ติดต่อไม่รอคิด

.....

ข้อความ “ลिनคำป่าไพรชวนใจน้อม เหลือกินเหลือถนอมย่อมชายพอ” บ่งชี้ว่า ตาเพิ่มมีความเป็นอยู่อย่างพอเพียง ไม่โลภ ของกินของใช้ที่ได้จากการขายของป่าก็พอประทังชีวิต และอาจจะเกินความต้องการด้วยซ้ำ ทั้ง “หนัง เขา เขี้ยว เล็บ และของป่า” ก็สามารถเอามาขายซื้อ “หูกยา” เอาไว้ใช้ในยามจำเป็นได้ แต่วิถีเช่นนี้ผิดแผกกับการดำเนินชีวิตของธนพล เจ้าของห้างสรรพสินค้า ซึ่งเป็นตัวแทนของพ่อค้านายทุนที่มุ่งแสวงหากำไรจากการค้าขายให้ได้มากที่สุด ดังที่บรรยายไว้ในตอนที่ 2 (หน้า 40 – 41) (เน้นโดยผู้วิจัย)

2

กะแก๊งเล็งการณ์ตั้งศาลสถิตฯ	ชั่งทุนชั่งทิศชั่งคิดสี่
จึงช่างมากมายหลากหลายมือ	พร้อมยนต์เข้ายื้อเข้ารื้อทุบ
ทุบเรียบลงเสาเข้าแทนทด	ฐานรากซากสลดไว้บทสรุป
จึงห้างออกเงยร้านเลยยุบ	ปรับรื้อปับปูปุซุชีวิต
แอร์คอนดิชันคอยเย็นฉ่ำ	เพลงพราบเพลงประเลงจิต
แตกยอดต่อโยกระจายทิศ	นฤมิตรกรรมต้องทำเล
พักผ่อนหย่อนใจ เหวะไปห้าง	สารพันสรรพางค์ต่างออกเตร
หอมกลิ่นลินค้ำสารเพ	ฝั่งมนุษย์เพลิงเสน่ห์เกสรทรัพย์
“ธนพล” คือคนพันธุ์ใหม่	มือใหญ่เยี่ยงใบตาล เอื้อการจับ
ใจโตโอ้อำคณานับ	ดูดีมีระดับยุคปรับเปลี่ยน
เขาหาได้สวมใส่เสื้อผ้า	ห่มรสนิยมสง่าโอ้อ่าแสง
เจเนอเรชั่นใหม่ ยิ่งใหญ่แสดง	ชั้นแข็งแกร่งกล้าบัญชาการ
บริโภครำไรบ่นไร้กาก	ถ่ายยากถ่ายเย็นเป็นอาหาร
แคปซูลเส้นใยเก็บไว้ทาน	ทะลวงด่านจวนด่านพรวดสวนทาง
เขาดูโดดเด่นเป็นปัจเจก	อาจเพชรเม็ดเอกไว้อวดอ้าง
พิธีกรรมกำไรมิได้ร้าง	เสกสร้างถางปลูกเพาะลูกค้า

กระตักใบย้อมพร้อมแปรงเด็ก	ยั่วใจเล็กเล็กเพราะถูกกว่า
จับคู่-จับจด-ลดราคา (อะฮ้า)	สุดยอดเสริมค่าสมนาคุณ
สิทธิพิเศษสมาชิก	ยั่วใจไหวกระดูกใจพลิกกรุ่น
เครื่องเสียงเคียงโสตฟังโคตรละมุน	เป่าฝุ่นอารมณ์ค่อยโหมฟุ้ง
สเปเชียลเซล โปรดเร็วหน่อย	นาที่ทองของน้อยอย่าคอยฟุ้ง
สินค้าขึ้นแพงเร่งแต่งปรุง	ลดสนั่นลั่นทุ้งลั่นกรุงไท
งานวัดเก่ากาลนานกาล	ห่างเสน่ห์เทศนุกปรับยุคสมัย
ติดกัณฑ์เทศน์ เทศกาลคืนกำไร	วณิชคิดสิ่งไหนใช้ผิวพื้น

การเปรียบผู้บริโภคนั้นเป็น “ฝั่งมนุษย์” ที่ “ต่างออกเตร่” ตาม “กลิ่นสินค้า” ที่หอมหวาน และหลงไหลไปกับ “เกสรทรัพย์” ย้ำอำนาจการครอบงำของวัฒนธรรมบริโภคนิยม กวีชวนให้คิดว่าความลุ่มหลงในทรัพย์สินอย่างไม่จบสิ้น ก็เหมือนสัญชาตญาณความหลงไหลในกลิ่นหอมของเกสรดอกไม้ ห้างสรรพสินค้าที่หมี “ฝั่งมนุษย์” หลงไหลและถือว่าเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของคนเมื่อนั้นสร้างบนพื้นฐานของการทำลายร้านรวงเล็ก ๆ การเกิดของห้างกับการจบสิ้นของร้านแสดงไว้ในข้อความว่า “จึงห่างอกเงยร้านเลยยุบ” ทั้ ๆ เป็นการทำลายการทำมาหากินของผู้อื่น ธนพลได้กระทำอย่างไตร่ตรองมาแล้วเป็นอย่างดี ผลงานของเขาเป็น “นฤมิตรกรรมต้องทำเล” อย่างน่าชื่นชม สำหรับผู้มีอำนาจเงิน (ความหมายของชื่อธนพล) ความเดือดร้อนของส่วนรวมไม่มีความหมายเท่ากับผลประโยชน์ทางธุรกิจของตน ดังที่กวีได้กล่าวเสียดสีไว้ในตอนต้นของบทประพันธ์ในส่วนที่ 2 ว่า “กะเก็งเล็งการณ์ตั้งศาลสถิตฯ ชั่งทุนชั่งทิศ ชั่งคิดสื้อ จึงช่างมากมายหลากหลายมือ พร้อมยนต์เข้ายื้อเข้ารื้อทุบ”

พ่อค่านายทุนดังเช่น “ธนพล” ในสายตาของกวีนั้น เป็น “คนพันธุ์ใหม่” กวีเย้ยหยันลักษณะของคนพันธุ์ใหม่ว่ามี “มือใหญ่เยี่ยงไบตาล เอ้อการจับ” มือใหญ่มากขนาดไบตาลก็คือลักษณะของอมนุษย์ที่เรียกว่าเปรต แต่เปรตที่เป็นคนพันธุ์ใหม่นี้ใช้มือหยิบฉวยแย่งชิงทรัพย์สินและความสุขของคนอีกมากมาย กวีบรรยายคุณสมบัติของเขาอันเป็นคุณค่าที่คนรุ่นใหม่ใฝ่ฝันถึงว่า เขามี “ใจโตโอ้อ่าคณานับ” เป็นคน “ดูดีมีระดับ” ใน “ยุคปรับเปลี่ยน” นอกจากนี้ “เขาหาได้สวมใส่เสื้อผ้า” อย่างเช่นคนทั่วไปแต่ “ห่มรสนิยมสง่าโอ้อ่า...” สวมกับฐานะของ “เจเนอเรชั่นใหม่ ยิ่งใหญ่แสดง ชันแข็งแกร่งกล้าบัญชาการ” แต่ไม่ใช่ชันแข็งเพื่อช่วยเหลือแผ้วแผ่แก่ใครเลย

ในโลกของธุรกิจ ธนพลยัง “...ดูโดดเด่นเป็นปัจเจก” ซึ่งเทียบได้กับ “เพชรเม็ดเอก...” ของสังคมทุนนิยม อำนาจเงินของเขามาจากการประกอบพิธีกรรมอย่างศาสนา ซึ่งเห็นผลทันตาดังคำประพันธ์ว่า “พิธีกรรมกำไรมิได้ร้าง เสกสร้างถางปลูกเพาะลูกค้า” พิธีกรรมที่เทียบได้กับพิธีทางศาสนาของนายทุนก็คือการลดแลกแจกแถมอย่างหลอกลวง นอกจากนี้ยังเลียนแบบ

งานวัดโดยปรับให้สนุกเข้าสมัยที่เรียกว่า “ติดกันต์เทศน์ เทศกาลคืนกำไร” *กันต์เทศน์* ในที่นี้ชวนให้คิดถึงการอนุโมทนาในการฟังธรรมโดยหวังบุญกุศล ในโลกยุคใหม่ลูกค้าที่สมาทานบริโภคนิยมก็หวังอิม “บุญ” จากการจ่ายเงินซื้อสินค้าที่คิดเอว่ามีราคาถูกเพราะการลดราคานั้นเอง

การลดแลกแจกแถม รวมทั้งโปรโมชั่นพิเศษต่างๆที่ทางห้างได้โฆษณาไว้ แท้จริงแล้วคือการล่าของนายพรานในรูปแบบของนายทุน ซึ่งเป็นการล่าที่แนบเนียนและแยบคาย สมดังคำกล่าวที่ว่า “วณิชคิดสิ่งไหนไซ้ผิวพั้น” จึงไม่น่าแปลกใจที่กวีบรรยายถึงการลดราคาสินค้าที่เรียกว่า “ดุเดือดเลือดหยดลดกระหน่ำ” โดยให้ภาพที่รุนแรงของการ “ลั่นไก” ของผู้ค้าที่ทำให้ผู้ซื้อสามารถควักเงิน “ใบแดง” ได้อย่างง่ายดาย โดยไม่จุกคิดว่าสิ่งที่ซื้อไปนั้นมีความจำเป็นหรือไม่เพียงใด มีประโยชน์แค่ไหน และคุ้มค่างบเงินที่เสียไปหรือไม่ กวีได้บรรยายการล่านั้นโดยนำมาเทียบกับการลั่นกระสุนของพรานป่าซึ่งกระทำอย่างมีสติ ในสองตอนท้ายของบทว่า

4

ดุเดือดเลือดหยดลดกระหน่ำ	โน้มนำสำนึกให้สีกค่า
ถูกใจถูกลิ้นถูกสินค้า	ต้องตาต้องใจไม่ต้องคิด
เขาดัดลั่นใจแสนง่ายนัก	มือควักใบแดงไม่แยงจิต

5

พรานเพิ่มเหนียวไกหลังใจคิด   เปรี้ยง! ปลิดชีพป่าถาลล้ม

ในวิถีเมือง การเสพสุขอย่างฉาบฉวยที่แปลกปลอมจากคุณค่าที่แท้ ดูเหมือนปรากฏตระหง่านอย่างมั่นคงและยังยืนชั้วก็ปกัลปีในบท “นครเมฆา” (45 – 46) ห้างสรรพสินค้าเป็นแดนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ซึ่งมีท้าวสักกะเป็นผู้บันดาลความสุขให้เหล่าเทพได้เสพกันอย่างทันใจ แต่ในขณะเดียวกันห้างสรรพสินค้าก็เป็นนรกของสัตว์ที่ถูกฆารอให้คนมาซื้อหาไปบริโภค ทั้งสวรรค์และนรกในที่เดียวกันนี้กำหนดด้วยทุน เพื่อให้เป็นที่เฉพาของผู้มีทรัพย์ ดังนั้นความสุขที่สร้างด้วยทุนทรัพย์เพื่อผู้มีทรัพย์ก็แสดงถึงความไม่เท่าเทียมกันของคนในสังคมด้วย ดังบทประพันธ์ที่บรรยายว่า

1.

เขาพระสุเมรุเป็นหลักโลก	ดิสนีย์แลนด์อุปโลกนตั้งโตรกผา
ที่มกลางห้างสรรพสินค้า	ลดชั้นหล่นมาเมฆาลัย
วณิชนกรคือสักกะ	ทรัพย์คือสรณะแห่งสมัย
ทวยเทพเที่ยวเหาะด้วยเหมาใจ	บันไดช่วยเหลือบัน้างเคลื่อนลิฟท์

ภูเขาผ้าทรงแต่งองค์ใส่	พากฟ้าสุรลัยชวนให้จับ
เหาะเลื่อนเคลื่อนผ่านอาหารทิพย์	ค้อยหีบสุพรรณบัตรจากหัตถ์มา
มูมนั่นต้นกัลปพฤกษ์	นีกพลางอ้างบัตรจากหัตถ์ตา
แจ้งเลขเอกสิทธิ์อิสรา	สรรพสิ่งยิ่งค่าก็มาคัล
บัดเดียวรหัส নয়ไกลไสณี	เช่นบัณเฑาะว์เคาะตีที่เบื้องบัน
โทรสรรพรบส่งถึงองค์ปลัน	ให้ภาพสวรรค์พอบันเทิง

2.

คือนรกกหนุชูเปอร์มาเกิด	กึ่งปุหมูเป็ตระเห็จเถิง
ทั้งผกทั้งเนื้อรอเชื้อเพลิง	เยือกหนาวราวเพ็งน้ำเจิงภ
เลือกเสาะเลือกหาภิกษาหาร	จอมเขาจักรวาลไพศาลระบบ
เปี่ยมทุนหนุนค่างคพายพ	สยบวิถีโลภียวัตร
ออกห่างย่างเท้าเอ้ยชาวฟ้า	กรุงเทพอนาธาประดาสัตว์
รถเมล์ - รถแก่งต่างเร่งรัด	ออกไปแออัดยัดโลกันตร์
ตราบพระสุเมรุไม่เอนโยก	บริโภคนิยมไม่เคยย่น
ต่างอยู่ร่วมยุคอยู่ทุกวัน	แต่เหมือนต่างกัลป์ต่างชั้นฟ้า

สิ่งที่น่าคำนึงถึงยิ่งกว่านี้อยู่ที่ความขัดกัน ระหว่างภาพความสุขอย่างสวรรค์ ภายในห้างสรรพสินค้า กับสภาพภายนอกที่เต็มไปด้วยความทุกข์ทนด้วยการจราจรที่แออัด ยัดเยียด เมืองกรุงจึงกลายเป็นนรกโลกันตร์ซึ่งหมายถึงนรกที่ตั้งอยู่ระหว่างจักรวาลทั้งสาม¹ เมื่อเทียบกับแนวคิดโบราณ ความสุขของผู้คนซึ่งเกิดจากผลบุญกุศลของการลดละกิเลส แปรมาเป็น การเสพด้วยอำนาจเงินที่กระตุ้นกิเลส ความลวงของความสุขนี้จึงอยู่ที่การหลบเลี่ยงจากปัญหา เพียงชั่วคราว และยังเป็นความสุขที่เพิ่มปัญหาให้รุนแรงขึ้น เนื่องจากส่งเสริมการแก่งแย่งแข่งขัน กันอย่างหนักหนาสาหัส โดยไม่สนใจว่าผู้ร่วมยุคมีความผิดแตกต่างจากตนอย่างไร ดังที่กวี จบบทประพันธ์ว่า “ต่างอยู่ร่วมยุคอยู่ทุกวัน แต่เหมือนต่างกัลป์ต่างชั้นฟ้า” อย่างไรก็ตาม คักดิ์ศรีและคุณค่าที่วัดด้วยเงินเช่นนี้ก็ไม่ใช้หลักประกันของความสุขในสังคมบริโภคนิยม ไม่ว่าจะ เป็นคนรวยหรือคนจนเมื่ออยู่ภายนอกห่างก็ต้องพบกับปัญหาไม่ต่างกันบนท้องถนน แต่ทั้ง คนรวยและคนจนกลับมองไม่เห็นต้นตอของปัญหา เพราะต่างก็ยึดถืออย่างมั่นคงในวัฒนธรรม บริโภคนิยมทั้ง ๆ ที่เป็นวิถีที่ทำลายความสุข

¹ มีคำอธิบายในไตรภูมิภควทว่า เป็นนรกอันมืดมิดตั้งอยู่นอกกำแพงจักรวาล ระหว่างจักรวาลสามจักรวาล สัตว์ในนรกนี้จะได้รับ แสงสว่างก็ต่อเมื่อมีพระโพธิสัตว์มาอุบัติ และถือกำเนิดในโลก พระพุทธเจ้าตรัสรู้ ทรงเทศนาธรรมจักร และปริณิพพาน (พระมหา ธรรมราชาที่ 1 (พญาลิไท), 2543 : 31 - 33)

กล่าวได้ว่า การพัฒนาประเทศ ทำให้ผู้คนละทิ้งคุณค่าและวิถีชีวิตแบบเกษตรกรรม หันมาหาวิถีเงินตราแต่ก็ไม่อาจเอาตัวรอดจากปัญหาอันซับซ้อนในโลกแบบใหม่ได้ โดยเฉพาะเมื่อเพลนไปกับการขยายความต้องการที่จะบรรลุได้ด้วยเงินเท่านั้น ดังเห็นในบท “บ้านเก่า” (115) (เน้นโดยผู้วิจัย) ที่ว่า

ชั่วปู่ย่ามาชั่วป้าฉัน	มรดกปางบรรพ์ชั้นทวดอยู่
ไต่ย่อนยิ่งยาวเก่าเกินรู้	ลมกรรุมกล่อมหอมลมเย็น
วันหนึ่งนำชายได้งานใหม่	อนาคตสดใสล้วนได้เห็น
เกษตรกรรมแสนลำเค็ญ	ขายแรงเล่นเล่นเห็นเงินตรา
ตำแหน่งแห่งที่มีมากเหลือ	โรงงานซ้ำเอื้อทั้งเสื้อผ้า
งานใหม่แพลตใหญ่คล่องไปมา	เพื่อนบ้านทิ้งป้ามุ่งหางาน
ตัวฉันนั้นหรือหนังสือคล่อง	เขาเรียก ‘สมองล่อง’ ต้องไกลบ้าน
ปลาบปลื้มลืมนึกถึงสงกรานต์	มนต์เมืองโอฬารกว่าบ้านเรา
เก็บหอมรอมริบรู้หิบบฉวย	รำรวยโอฬารกว่าบ้านเก่า
บ้านหนอรอเก้อชะเง้อเงา	ลืมหันทีโคตรเหง้าทิ้งเหล่ากอ
สร้างทำตามทางรัฐสร้างสรรค์	คล่องผันเงินผ่อนเงินผ่อนต่อ
เงินยิ่งแตกเงินยิ่งเกินพอ	วิถีซอมซ่อต้องขอลา
บัดนี้เรามีวิถีใหม่	ห่างไกลกินอยู่แบบปู่ย่า
เกินย่ำกรำไถอยู่ใต้ฟ้า	วิถีเงินตรายอดอารยะ
วันหนึ่งบ้านเก่าจะเอาชาย	ปู่ย่าตายายกลายเป็นชยะ
ที่ดินผืนใหม่ให้ฐานะ	แต่แล้วภาระก็มาเยือน
บ้าน รถ ที่ดิน ทรัพย์สินเงิน	ธนาคารยังเขาแล่นเข้าเนียน
ไฟแนนซ์เนาเหม็นเป็นการเตือน	ตักงานตามเพื่อนก็เตือนแล้ว
เจ้าหนี้ปริดาเข้ามาพบ	หลบสู่บ้านนอกแผ่นออกแนว
ถนนชนบทปรากฏแนว	ดินแผ้วกลับบ้านชนม
บ้านเก่าใกล้ร้างเสาศรางสั้น	กระดานเรื่อนร้องสั้นนอกชานถล่ม
ยุ่งชั่วกราวกระจายพังพ่ายล้ม	ฝาเรือนราวขย่มด้วยลมพายุห้

การพัฒนาทางเศรษฐกิจด้วยอุตสาหกรรมเพื่อแข่งขันกับประชาคมโลก ส่งผลให้ชาวชนบทเห็นดีเห็นงามกับงานใหม่และอพยพเข้ามาอาศัยในเมืองใหญ่มากขึ้น ยอมเป็นเพียงผู้ใช้แรงงานในกระบวนการผลิตตามโรงงานอุตสาหกรรม ด้วยหวัง “อนาคตสดใส” ซึ่งต่างจากเกษตรกรรมอัน “แสนลำเค็ญ” ความเจริญหรือ “มนต์เมือง” ชักชวนให้ชาวชนบท “ทิ้งป้ามุ่งหางาน” เข้าสู่แบบแผนบริโภคนิยมตามแบบคนเมือง แต่ก็ต้องเผชิญปัญหาใหม่เมื่อต้องหารายได้

เพิ่มเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการที่สูงขึ้น กวีได้ชี้ให้เห็นว่าวิถีชีวิตที่ยึดมั่นในวัฒนธรรมบริโภคนิยม และยึดมั่นใน “วิถีเงินตรา” ว่าเป็น “ยอดอารยะ” เป็นสิ่งที่นำคนในสังคมไปสู่ความตกต่ำทางจิตวิญญาณ ถึงขั้นเหยียบย่ำ “มรดก” ที่ตกทอดมาตั้งแต่ “ปางบรรพ์”

ชาวชนบทส่วนหนึ่งจึง “ลืมทั้งโคตรเหง้าทั้งเหล่ากอ” จนถึงขั้นคิดจะขายบ้านเก่า เพราะพยายามจะมีชีวิตแบบใหม่ แต่ชีวิตในเมืองก็ล้มเหลว เพราะเป็นหนี้สินด้วยการบริโภคเกินตัว ตามแบบความเจริญแผนใหม่นั้นเอง

พิษภัยของการพัฒนาแบบทุนนิยมตามกระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งเห็นชัดในช่วงฟองสบู่แตก ผลักดันคนชนบทส่วนหนึ่งกลับไปหา “บ้านเก่า” ที่ตนเคยอยู่ แต่ก็คงจะต้องผิดหวัง เพราะสังคมชนบทกำลังถูกโหมกระหน่ำ ด้วยอำนาจของกองทัพเศรษฐกิจที่เรียกว่า “ลมพายุ” ดังบทสุดท้ายที่ว่า

บ้านเก่าใกล้ร้างเสาศรางสนั้   กระดานเรือนร้องลั่นนอกชานถล่ม
 ยุงข้าวกราวกระจายพังพ่ายล้ม   ฝาเรือนราวข่มด้วยลมพายุห์

ความอัปลักษณ์ของวิถีชีวิตใหม่ ซึ่งส่งผลกระทบต่อความสุข ยังปรากฏอยู่ในบท “ดิน น้ำ ลม ไฟ : ความเป็นไปในชีวิต” (15 – 19) บทประพันธ์บทนี้เป็นอีกบทหนึ่งที่มีขนาดยาว แบ่งเป็น 5 ตอน เรียงลำดับตามคำในชื่อบท แจกแจงปัญหาที่เกิดขึ้นกับธาตุทั้งสี่ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของธรรมชาติและชีวิต กวีอาศัยความรู้เรื่องลิลิตโองการแช่งน้ำ ชี้ต้นตอของความหลงใหลในรสน่ามีรากเหง้ามาตั้งแต่แรกมีมนุษย์ในโลกหลังสิ้นกัป เมื่อพรหมหลงกลิ่นหอมของดิน จนเปลี่ยนสภาพจากเทพ แล้วบรรยายความสืบต่อกันมาจนถึงยุคปัจจุบันที่คนทำลายแผ่นดินจน “ผืนนาป่าร้างจิตจางรส” เพราะคิดแต่จะผลิตเพื่อส่งออก

ดิน

ว่าตามตำราโลกศาสตร์	จวันดินกลิ่นบาดพรหมตมยั้ง
พรหมละครูปพรหมกลิ่นฉมจริง	ทิ้งฟ้ามากินเม้าห์ดินจวัน
รัศมีมีมาก็พร่าลบ	กามภูมิสยบพรหมครบถ้วน
เครือเขาเถาว์ลัยพร้อมกันชวน	จิตไหวใจปวนโลกย์รวนเร
ค่อยเกิดนิคมการเกษตร	ก่อแคว้นแดนประเทศเล็กเตรีตเตร
สังคมง่ายง่ายค่อยถ่ายเท	พัฒนากาเลสสร้างเคมี
จากเกษตรกรรมธรรมชาติ	สามารถพึงตนได้เต็มที
สู่ยุคส่งออกชอกช้ำดี	พึงปุ๋ยเช่าที่เคมีภณท์
หักร้างถางพงลงพีชไร่	กลับทำไม่ได้โลกไหวหวั่น

มีโฉนดตราจองของสำคัญ	ค่าเหลือเพื่อปั่นราคาดิน
ผืนนาป่าร้างจัดจางรส	ข้าวกล้าล้ำสลดเกือบหมดสิ้น
จำนอง จำหน่าย จำขายกิน	ตึกสูงซื้อดินปลูกต้นไม้

“สังคมง่ายง่าย” เปลี่ยนจากการผลิตแบบ “เกษตรกรรมธรรมชาติ” ที่ “สามารถพึ่งตนได้เต็มที่” มาสู่การทำเกษตรกรรมสมัยใหม่ที่ใช้สารเคมีเพื่อเพิ่มปริมาณผลผลิตในการส่งออก แต่กลับส่งผลทำลายอย่างมหาดศาล ปัญหาของชาวนาชาวไร่ที่ตามมาจึงหนีไม่พ้นปัญหาหนี้สินและการสูญเสียที่ดินทำกิน เกษตรกรต้อง “จำนอง จำหน่าย จำขาย [ที่ดินของตน] กิน” เพื่อความอยู่รอด กลายเป็นแรงงานที่ต้อง “เช่าที่” ทำมาหากินในที่ดินที่เคยเป็นของตนเอง กวีจึงเสียดสีว่ายุคนี้เป็น “...ยุคส่งออกชอกช้ำดี” ซึ่งผู้ที่ได้รับความชอกช้ำที่สุดก็คงเป็นเกษตรกรนั่นเอง นอกจากนี้ การผลิตที่ยิ่งเน้นการส่งออกมากเท่าไร ก็ยิ่งต้องใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่เป็นจำนวนมากในชนบทมาใช้มากเท่านั้น ผลกระทบที่เกิดขึ้นคือการเสียสมดุลทางสภาวะแวดล้อมและสังคม ซึ่งมีผลกระทบต่อการทำเกษตรกรรม ที่ดินทุกแห่ง “มีโฉนดตราจอง” เป็น “ของสำคัญ” และมีราคาค่างวด เพื่อเอาไว้ “ปั่นราคา” สร้าง “ตึกสูง” โดยไม่สนใจว่าที่ดินแห่งนั้นเป็น “ผืนนา” ของใคร หรือมีความสำคัญต่อวิถีการเกษตรอย่างไร เพราะมี “โฉนดตราจอง” บังบอกความเป็นเจ้าของที่ดิน ดังนั้นการ “หักล้างทางพงลงพีชไร” ของเกษตรกรที่ไม่มี “โฉนดตราจอง” มายืนยันกรรมสิทธิ์การเป็นเจ้าของที่ดินก็ไม่สามารถกระทำได้ แม้ว่าที่ผืนนั้นจะเป็นของตนเอง และเคยทำเกษตรกรรมมากับมือแล้วก็ตาม

ในตอน “น้ำ” (16) กวีกล่าวถึง “ความเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์ของวิถีชีวิตของคนกับน้ำ จากการใช้น้ำและวิถีชีวิตผูกพันกับน้ำ มีวัฒนธรรมเกี่ยวกับน้ำ มาเป็นการตัดไม้ทำลายป่า การทำเขื่อน จนดินฟ้าวิปริตผิดฤดูกาล น้ำที่เคยใช้ดื่มและเลี้ยงชีพ กลายเป็นสินค้า...” (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2547 : 640)

น้ำ

หลากโค้งโยงแขนโอบแผ่นหล้า	แตกแควแซ่ชาน้ำป่าไหล
แล่นเลี้ยงแผ่นดินทุกถิ่นไพร	ล่องสู่สมัยปัจจุบัน
ปยุตตายเคยได้ดื่ม	เพลงร้องไม่ลืมเพลงเรือล้น
ทรัพย์ในดิน สินในน้ำ เคยสำคัญ	โดยความสัมพันธ์ของกาลเวลา
ปลูกเรือนเปิดโล่งใต้ถุนล่าง	ให้น้ำชะล้างเป็นบางหน้า
ฤดูน้ำ น้ำมากย้อมหลากมา	ท่วมท้นล้นป่าไร่นาอุดม
สามในสี่ส่วนล้วนคือน้ำ	โลกจึงชุ่มฉ่ำตามเหมาะสม
ป่าคอยชื่น้ำความเกลียวกลม	ป่าไร้โลกล่มระดมแล้ง

เหมืองฝายจ่ายน้ำตามวิถี	พอได้พอดีมีเหือดแห้ง
มีชุ่มมีน้ำตามจัดแจง	มีบ้างตั้งแก้งโหมแล้งฤทธิ
บัดนี้มีเขื่อนมาเขื่อนป่า	ลมฟ้าอากาศเริ่มพลาดผิด
ปัจจัยหลายหลากเริ่มฝากพิช	เพิ่มความวิปริตอีกชนิดแล้ว

.....

น้ำเคยเป็นแหล่งเลี้ยงชีวิตที่ให้ความสุขไม่ว่าการเล่นและการทำงาน ผู้คนปลูกสร้างบ้านเรือนตามลักษณะภูมิอากาศและภูมิประเทศ ซึ่งแสดงถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีพื้นฐานมาจากความรู้ความเข้าใจธรรมชาติ ดังบทประพันธ์ที่ว่า “ปลูกเรือนเปิดโล่งใต้ถุนล่าง ให้น้ำชะล้างเป็นบางหน้า” ฤดูน้ำหลากจึงไม่เป็นปัญหา เหมืองฝายซึ่งสร้างด้วยเทคโนโลยีพื้นบ้าน ก็จัดสรรน้ำได้พอเหมาะ การรักษาระบบนิเวศน์ให้มีความสมบูรณ์ขึ้นอยู่กับการดำรงอยู่อย่างสมถะและกลมกลืนกับธรรมชาติ แต่พอมีระบบการจัดการด้วยความเจริญสมัยใหม่ ดังเช่นเขื่อนขนาดใหญ่ที่ “บัดนี้...มาเขื่อนป่า” ผลที่ตามมาคือ “ลมฟ้าอากาศเริ่มพลาดผิด” ความวิปริตในธรรมชาติส่งผลกระทบต่อทั้งสังคมชนบทและสังคมเมือง กวีจึงเสียดสืออย่างขมขื่นว่าในสังคมเมือง น้ำขอกันกินไม่ได้อีกแล้วเมื่อตกอยู่ในระบบชีวิตแห่งการซื้อขาย

ดุ่มดุ่มเดินกรุงฟุ้งไอเสียด	ลิ้นแห้งละเหี่ยเพสียงใจแป้ว
เคยขอน้ำขื่นนั้นนานแล้ว	บัดนี้น้ำแก้วต้องซื้อกิน

พิจารณาธาตุลำดับที่ 3 คือลม จุดเด่นของลมในปัจจุบันก็คือถูกสกัดกั้นไม่ให้พัดได้อย่างสะดวกด้วยตึกสูง และยังมีพิษเพราะโรงงาน “เผาผลาญอากาศสะอาดทิ้ง” คนสมัยใหม่จึงต้อง “หุงลม” อันแสดงการแก้ปัญหาด้วย “ฤทธิ” ตามแบบใหม่ กวีได้บรรยายถึงสภาวะอากาศที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตในตอน “ลม” (17) ว่า

	ลม	
เรือนไม้กระดานลมผ่านคล่อง		รอดตงโปร่งช่องถูกท้องถิ่น
ตึกสูงกรูกระจะกขวางนกบิน		จรตดินจรตฟ้าซึ่งอาคาร
น้ำมาบ่าท่วมก็อ่วมทุกซ์		ลมชุกกระแสไม่แผ่ซ่าน
ไอเสียดจากรถจากโรงงาน		เผาผลาญอากาศสะอาดทิ้ง
สถาปัตยกรรมล้ำสมัย		ภายในให้ร้อนเข้าช้อนสิง
เครื่องปรับอากาศจึงอาจประวิง		พร้อมม่านสวยพริ้งไฟเพดาน
และยังพัดลมดูดอากาศ		หมายวโยธาตุสะอาดสะอาด
เครื่องฟอกอากาศฉลาดชำนาญ		หุงลมอลหม่านโอมอ่านฤทธิ

.....

ทั้ง “สถาปัตยกรรมล้ำสมัย” ดังเช่น “ตึกสูงกรูกระจก...จรดดินจรดฟ้า...” ก็ล้วนไม่สอดคล้องกับสภาพภูมิอากาศของเมืองไทย เพราะ “ภายในให้ร้อนเข้าช้อนสิง” ความร้อนไม่ได้ระบายออกมา ต่างจาก “เรือนไม้กระดาน” ที่ “ลมผ่านคล่อง” สร้างจากวัสดุธรรมชาติและ “โปร่ง...ถูกท้องถื่น” ต้องแก้ปัญหาด้วยเครื่องปรับอากาศ พัดลมดูดอากาศ รวมทั้งเครื่องฟอกอากาศที่ “ฉลาดชำนาญ” ก็ต้องใช้พลังงานไฟฟ้าทั้งสิ้น โดยยังคงมลพิษภายนอกไว้ จึงดูเหมือนมีกลางบอกความวิปริตให้เห็นแล้ว ดังที่กวีเล่าถึงประสบการณ์ของตนด้วยบทสุดท้ายของบทประพันธ์ที่ว่า

วันหนึ่ง ณ ห้างสรรพสินค้า	พบฝรั่งมังค่าคาดหน้าปิด
จมูกปากหน้ากากกันไอพิษ	วิปริตปริศนาพยากรณ์

การขยายตัวของอุตสาหกรรมในโลกแทนที่จะตอบสนองการใช้ชีวิตอย่างพอดี กลับเพิ่มความจำเป็นเพิ่มขึ้น ผลประโยชน์อันมหาศาลเป็นเหตุให้ต้องทำ “สงครามการค้าขาย” ในตอน “ไฟ” (18) กวีกล่าวถึงความจำเป็นต้องใช้ไฟฟ้าที่ทำลายการดำรงอยู่ของธรรมชาติ ญี่ปุ่นกับอเมริกาซึ่งเป็นประเทศอุตสาหกรรมชั้นนำ ผลิตสินค้าต่าง ๆ แข่งกันตีตลาด สินค้าที่อำนวยความสะดวกสบายจากญี่ปุ่น ได้เข้ามาทำลายวิถีชีวิตดั้งเดิมที่เรียบง่ายของคนไทย ทั้งยังแผ่ลัทธิบริโภคนิยมมาด้วย โดยชักจูงให้คิดถึงมูลค่าเชิงสัญลักษณ์ที่เหนือกว่าความจำเป็นในการใช้สอย ดังบทประพันธ์ที่ว่า (18)

ไฟ

อาทิตย์เทพบุตรไม่หยุดรถ	เมฆาปรากฏเป็นกลุ่มก้อน
พายุแห่งยุครุกชอกซอน	ขามูไรไหววอนโลกอ่อนฤทธิ์
สุดฝั่งเอเชียแปซิฟิก	ขามูไรกระดิกสิ่งประดิษฐ์
ฮอลลีวู้ดว่าวุ่นโลกหมุนทิศ	เหมือนตะวันวิปริตเปลี่ยนทิศทาง
เจาะจงสงครามการค้าขาย	อุตสาหกรรมทำลายเชื้อไฟสร้าง
นิคมลัมหายซีพวยวาง	ของขายหลายอย่างเร่งวางราย
เคยนอนฝั่งพุงผ้าขาวม้า	ตุ้ยนโตชิบาเร่งมาขาย
อิตาชิซิลมพรางพรมสบาย	จับจ่ายไฟฟ้าจากอาโป
มีสิ่งพึงบรรจบให้ครบบาท	อย่าให้ขาดสิ่งของต้องวางโก
ในเมือง นอกเมือง ล้วนเขื่องโต	แต่หัวโซพลังงานผลาญพิภพ

เมื่อโยงกับช่วง “ลม” จะเห็นได้ว่าผู้คนไม่อาจจะพึ่งพาลมตามธรรมชาติอีกต่อไป ต้องมีพัดลมที่ใช้ไฟฟ้าอย่างขาดไม่ได้ ยิ่งมีความต้องการใช้พลังงานไฟฟ้าเพิ่มขึ้นเท่าใดก็ต้องทำลายป่า สร้างเขื่อนเพื่อผลิตพลังงานไฟฟ้ามากขึ้นเท่านั้น การเก็บออมตามภาคีไทยเดิมจึงกลายเป็นการออมเพื่อ “ผลาญพิภพ” ซึ่งหมายความว่าเก็บเงินไว้จ่ายค่าไฟฟ้าซึ่งมีต้นทุนมาจากการทำลายป่าในโลก

โชคชัย บัณฑิต ใช้ตอนสุดท้าย “ไปเป็นความเป็นไป” (19) สรุปความเป็นไปของดิน น้ำ ลม ไฟจากอดีตถึงปัจจุบันที่มีแนวโน้มไปสู่วันสิ้นโลก ตาม “ความเป็นไป” ที่เสี่ยงได้ยากว่า

ไปเป็นความเป็นไป

เจ็ดตะวันอันพลุ่งมั่งผลาญพร่า	เล่นล้าส่ำล้ามันปลาตรลอบ
เขาพระสุเมรุไหม้เป็นคอบ	องคาพยพเกินยี่นยง
ดินเคยให้ผลผลิตโลก	น้ำไร้โสโครกลมโบกท่ง
ไฟจากโพนฟ้าเลี้ยงป่าดง	บัดนี้คลี่ผงเกาะตรงใจ
สิ่งสะดวงสบายโลกได้ผลิต	คล้ายมุ้งสู่ทิศเกินถอนไถ่
คำ “จิตสำนึก” ดูลึกไป	“ความสุข” สุมไฟให้ดินฟ้า

ปรากฏการณ์ดังกล่าวไว้ในลิลิตโองการแช่งน้ำตอนสิ้นกับ มีดวงอาทิตย์ขึ้น 7 ดวง แล้วไฟไหม้ทวีปทั้งสี่และเขาพระสุเมรุซึ่งเป็นที่ตั้งของสวรรค์ ในหัวข้อนี้จะมองว่าเป็นจุดจบซึ่งส่งผลเป็นกำเนิดใหม่ของโลกก็ได้ แต่หากคิดว่าความเป็นไปนี้มีใช้ภาวะอันเป็นธรรมดาของจักรวาล เหตุการณ์ในโลกปัจจุบันก็ดูจะเร่งเวลาให้เร็วขึ้นกว่าธรรมดา ดัง 2 บทสุดท้ายที่บรรยายว่า

ดินเคยให้ผลผลิตโลก	น้ำไร้โสโครกลมโบกท่ง
ไฟจากโพนฟ้าเลี้ยงป่าดง	บัดนี้คลี่ผงเกาะตรงใจ
สิ่งสะดวงสบายโลกได้ผลิต	คล้ายมุ้งสู่ทิศเกินถอนไถ่
คำ “จิตสำนึก” ดูลึกไป	“ความสุข” สุมไฟให้ดินฟ้า

ทรัพยากรธรรมชาติทั้งดิน น้ำ ลม และไฟที่เคยเลี้ยงโลกตั้งแต่อดีตได้เปลี่ยนแปลงไปเพราะจุดต่างด้วย “คลี่ผง” ที่เกาะแน่นที่ใจมนุษย์ “จิตสำนึก” ก็ไม่ใช่คำที่ใครจะสัมผัสได้เพราะถูกความหลงใน “ความสุข” อันฉาบฉวยกันขวางไว้ ซ้ำยังเป็น “ความสุข” ที่ “สุมไฟให้ดินฟ้า” มิใช่ไฟจากตะวันเจ็ดดวงตามปรัมปราคติแต่อย่างใด

ความงามของวิถีชีวิตแบบเก่าที่ขาดหายไป ย่อมเน้นความอัปลักษณ์ของวิถีชีวิตแบบใหม่ ซึ่งส่งผลกระทบต่อความสุข เห็นได้ในบท “ลงถั่งเถอะครับ” (69 – 70) (เน้นโดยผู้วิจัย) ดังต่อไปนี้

ลานโล่งโยงโยต่างวัยเข้า
 ลานวัดของเรา – ลานข้าวสุก
 ลานบ้านลานนาเขียวคำมุก
 ลานแดดแดดชุกเขียวสุกเรือง
 ไบตองกรองเก็บเย็บบายศรี
 ลีนเคล็ดเสร็จพิธีกรอบสี่เหลี่ยม
 กระทบ – ไม้กั๊ดไม้ขัดเคือง
 เป็นเรื่องง่ายง่ายสลายตน
 อ้ากเอ๊กเบิกบานมำก้านกล้วย
 พลาสติกสีสวยช่างขัดสน
 ธรรมชาติหิบบใช้ได้มากล้น
 ยามป็นเปื้อยผุสุธาตุเดิม
 ยาเส้นสีดซี้ดค้อยดีดทิ้ง
 หมากเคี้ยวคายกลิ้งคายทิ้งเพิ่ม
 ลมพัดกระจัดหาย กระจายเต็ม
 ลานกว้างตั้งเริ่มหาเพิ่มพิช
 กระบอกระบายแทนถ้วยแก้ว
 ชะลอมบ่วงแร้วคล่องแคล่วประดิษฐ์
 ดินเผาดินปั้นหลากหลั่นชนิด
 ปั้นวัวควายขวิดไร่พิชภัย
 อุกอาจพลาสติกร่วมพลิกโลก
 อีกรโฝมโสโครกโลกป่วยไข้
 สารพันสารสังเคราะห์ล้นเหมาะใจ
 ยึดมั่น ทนสมัย ท่วมใหม่ทับ
 บัดนี้ชีวิตติดสะตวง
 เป็นพวกสบายโลกกลายกลับ
 ขยะทิ้งลงถั่ง หรือยังครับ
 แผลอปรับสองพันนะวันนี้
 ทิตสาตาสุกเหมือนอุกอาจ

ทิ้งขยะ, กระจาด, ก้นบุหรี...
 เนื้อทุ่งคอนกรีตผิตรีตบุรี
 แผลวิถีชีวิตศน์มาตรวัดนคร

กวีแสดงการทำกิจกรรมร่วมกันในที่ที่เรียกว่าลานของคนในชุมชน ไม่ว่าจะเป็
 ลานบ้าน ลานนา ลานวัด ล้วนเป็สถานที่ที่สร้างความสัมพันธ์ทางใจของคนต่างวัย วัสดุที่
 ชาวบ้านนำมาใช้ก็เป็วัสดุธรรมชาติ ย่อยสลายได้ หาได้ง่ายในท้องถิ่น และเป็การใช้
 ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่า การเย็บบายศรีที่ชาวบ้านต่างวัยร่วมกันทำยัง
 บ่งบอกถึงความมีน้ำใจ และความสามัคคีที่คนในชนบทยังมีให้กัน ก้านกล้วยซึ่งเป็วัสดุเหลือใช้
 ก็นำมาประดิษฐ์ม้าก้านกล้วยให้เด็ก ๆ เล่นกัน ไม้กลัด ยาเส้น หมากก็เป็ของธรรมชาติ ทิ้งบน
 ลานว่างก็ไม่ก่อให้เกิดมลพิษ เครื่องใช้ในชีวิตประจำวันเช่น “กระบอกกระบวย” “ชะลอมบ่วงแร้ว”
 และของเล่นเด็กนอกจากม้าก้านกล้วยก็มี “ดินเผาดินปั้นหลากหล่นชนิด” เป็ตุ๊กตาวัวควายซึ่ง
 ล้วน “ไร้พิษภัย” ต่างจากวัสดุสังเคราะห์เช่นโฟม พลาสติก เหลือเป็ขยะจน “ท่วม...ทับ” โลก

แม้ว่าวัสดุสังเคราะห์เหล่านี้ทำให้ “โลกป่วยไข้” แต่กลับมีอยู่เกลื่อนกลาดทั่วไป
 ในสังคมเมือง ทั้งยังสร้างนิสัย “ติดสะดวก” ซึ่งไม่ได้นำชื่นชมแต่อย่างใดเลย กวีได้กล่าวเสียดสี
 พฤติกรรมที่คิดถึงแต่ความสะดวกสบาย ไม่สนใจมองให้กว้างว่า “...บัดนี้ชีวิตติดสะดวก เป็
 พวกสบายโลกกลายกลับ” ข้อความวรรคหลังนี้แฝงให้ตีความว่า โลกได้กลับไปสู่ยุคอารยะที่ผู้คน
 ไร้วัฒนธรรม การร้องขอให้คนทิ้งขยะลงถึงที่ว่า “ขยะทิ้งลงถึง หรือยังครับ” จึงฟ้องการขาดความ
 รับผิดชอบในพฤติกรรมของคนเมือง และเป็การแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ ซ้ำยังไม่แยกแยะ จน
 ถือเอาถูกเป็เป้าหมาย ทิศตาสุกที่ “ทิ้งขยะ, กระจาด, ก้นบุหรี.. เนื้อทุ่งคอนกรีต...” ก็ถูก
 ปรับถึงสองพันบาทได้ ทั้ง ๆ ที่สิ่งที่เขาทิ้งนั้นย่อยสลายได้ง่าย

2. การเชิดชูคุณค่าที่พึงมี

แม้ว่ากวีได้แสดงปัญหาของมนุษย์ ว่าเกิดจากความลุ่มหลงในมายาคติและวิถี
 ชีวิตอันแปลกปลอม แต่กวีก็ยังคงแสดงความศรัทธาต่อคุณค่าความดีงามในจิตใจของมนุษย์โดย
 หวังจะสามารถกอบกู้กลับคืนมาได้ท่ามกลางความสับสนทางคุณค่า อันกล่าวได้ว่าเป็นต้นตอของ
 ปัญหาทั้งปวง เมื่อศึกษาบ้านเก่า กล่าวได้ว่าคุณค่าที่มนุษย์พึงมีคือ มิตรภาพ ความรัก และความ
 จริงใจ ความมีน้ำใจและความเมตตา ความพอเพียง และศักยภาพของการเรียนรู้

2.1 มิตรภาพ ความรัก และความจริงใจ

“มิตรภาพในตรอกซอย” (49) เป็นบทที่ยกย่องความงามของมิตรภาพใน “ร้านขายของชำประจำตรอก” ซึ่งเป็นแหล่งที่จะพบมิตรไมตรีระหว่างผู้ค้ากับลูกค้าได้คุ้มค่าเหนื่อย ถึงแม้ไม่สะดวกและไม่ได้อาศัย “ยุทธการ” ใดๆ ดังบทประพันธ์ที่ว่า

ร้านขายของชำประจำตรอก	ทุกซอกตรอกซอยเหมือนน้อยค่า
สะดวกซื้อคือร้านศูนย์การค้า	ฉกขาประจำของชำเรา
ยิ่งมินิมาร์ทระบาดทั่ว	เสนอตัวปากตรอกซอกอับเฉา
แอร์คอนดิชั่นร้อนบรรเทา	กระหน่ำความร้อนเร้าลตราคา
ร้านขายของชำแสนซ้าซอก	เดินออกปากซอยแทบสิ้นขา
ด้อยยุทธการหมดร้านค้า	ไร้บัตรเพิ่มค่าสมาชิก ฯลฯ
เป็นไม้ต้อยอดย้อมรอดง่าย	ไม้ซ้าต่ำใต้ใบอหังก
ร้อนไปชุ่มไปอาจพ่ายพลิก	ขลุกลิงขลุกลิ้งไร้ศักดา
ร้านขายของชำประจำตรอก	ทุกซอกตรอกซอยหรือน้อยค่า
ขาดเหลือเชื่อใจไว้พูดจา	เครดิตสูงกว่าสมาชิก
จึงคนเข้ออกในตรอกกว้าง	ไม่ร้างไมตรีไม่ตูกติก
อาจเป็นชาจรร้อนเหงื่อซิก	ก่อนพลิกฐานะขาประจำ

ในสภาพการณ์ที่ศูนย์การค้าและมินิมาร์ท “ระบาดทั่ว” ตามปากซอยในสังคมเมือง การฉกฉวยลูกค้าในระดับ “ขาประจำ” สร้างความซ้าซอกให้กับผู้ประกอบการร้านขายของชำ กวีชี้ว่าถ้าไม่ติดความสะดวกและไม่หลงไปกับสิ่งดึงดูดต่างๆ ร้านขายของชำก็มีสิ่งทีเหนือกว่า ศูนย์การค้าและมินิมาร์ท นั่นก็คือมิตรภาพ ความไว้เนื้อเชื่อใจ ความเห็นอกเห็นใจ และความจริงใจระหว่างผู้ซื้อกับผู้ขาย ดังที่กวีกล่าวว่า “ไม่ร้างไมตรีไม่ตูกติก” ถ้าผู้ซื้อขาดเหลือติดขัดเรื่องเงินก็สามารถพูดจាកันได้ ความสัมพันธ์นี้มีค่าโดยไม่ต้องแสดงบัตรสมาชิกเพื่อรับผลประโยชน์

โชคชัย บัณฑิต’ ดูจะเชื่อว่าไม่ว่าสิ่งแวดล้อมจะเปลี่ยนไปอย่างไร หากคนยังปรารถนาเอื้อโยในความสัมพันธ์กับคนด้วยกัน ความงามของความรักและความจริงใจยังเกิดขึ้นได้ เช่นที่ “สี่สนแห่งร้านเธอ” (51 - 52) เล่าถึงการก่อเกิดของความรักระหว่างคนหนุ่มสาวในวิถีชีวิตเมือง ดังบทประพันธ์ว่า

1. เขา

ทุกสองสัปดาห์มาหาหมอม	ยื่นบัตรแล้วรอต่อลำดับ
ฆ่าการรอคอยฆ่ารอยยับ-	เหนื่อคิ้วไว้กับแก้วกาแฟ
เป็นร้านเปิดโล่งใสกรงกระจก	หัวใจขังนกออยู่เชิงแช่
บินไปได้ฟ้าสุดตาแล	ก่อนแต่ปีกลงตรงเสาไฟ
รถติดชิดถี่ตรงสี่แยก	บินแหวกหน้าต่างกระจ่างใส
โผตามสาวซ้อนมอเตอร์ไซด์	บินไวไกลลับกลับเข้ากรง
จึงตาดจ่อต่อหนังสือ	เฟรนช์ฟรายด์ในมือเขาถือส่ง
ป้อนปาก-ป้อนตา-กาแฟชง	ป้อนใจไหลหลงเปิดกรงคา

2. เธอ

ก่อนเจ็ดโมงครึ่งเธอถึงร้าน	เพื่อรอบริการร้านรอทำ
หญิงชายหลายหลากมากลูกค้า	วุ่นหน้าเคาน์เตอร์เธอคิดเงิน
ร้องทัก ตักส่ง กดลงเครื่อง	แถวรอต่อเนื่องไม่นานเนิ่น
คล่องไวไม่ช้าดูน่าเพลิน	เชื่อเชิญลูกค้าคล่องวาที
บ่อยครั้งสร้างซาหลูกค้าสั่ง	คนนั่งบางตาลดหน้าที
ลอบมองคนนั้นแลคนนี้	สวยดีสีสันแต่งร้านเธอ
บางโตะคุ้ยจ้อบ้างรอเพื่อน	บางโตะเหมือนเหมือนจะนั่งเหม่อ
โน่นจิบหนังสือที่รื้อเจอ	บ้างเสนอหน้ามาคู้ตานั้น

3. เขา – เธอ – คนใด

ทุกเย็นเห็นเขาตั้งเข้าร้าน	รอโฉมสะคราญหลังงานหนัก
หน่ายสั่งอาหารร้านคนรัก	แต่มักลอบแล – เห็นแต่เธอ

เนื้อหาบทประพันธ์แบ่งเป็น 3 ตอน ตอนที่ 1 และ 2 กวีกล่าวถึงคน 2 คนที่ดูเหมือนไม่มีอะไรเกี่ยวข้องกัน แต่ในตอนที่ 3 ผู้อ่านจะเห็นความสัมพันธ์ฉันคนรักของ “เขา” และ “เธอ” กวีทำหน้าที่เป็นผู้สังเกตการณ์พฤติกรรมทั้ง “เขา” “เธอ” และผู้คนรอบข้างในจากร้านค้าคือร้านหมอกับร้านกาแฟยามเช้า เมื่อต้องมาหาหมอมเป็นประจำทุกสองสัปดาห์ “เขา” ฆ่าเวลาในการรอตรวจ ด้วยการติดปีกให้หัวใจโฉบบินผ่านกระจกกัน ตั้งนกออิสระออกไปดูความเคลื่อนไหวของผู้คนในเมืองหลวงที่เต็มไปด้วยการจราจรติดขัด ขณะที่บริโภคอาหารเข้าในร้านกาแฟติดกันนกตัวหนึ่งในหัวใจของเขาได้บินตามสาวซ้อนมอเตอร์ไซด์ ในโอกาสนั้นเขาได้ป้อนความไหลหลงแก่หัวใจพร้อมกับการป้อนอาหารใส่ปาก

ในตอนที 2 “เธอ” กวีกล่าวถึงกิจวัตรยามเช้าของ “เธอ” ที่ทำงานหน้าเคาน์เตอร์อย่างขมิขมันด้วยอัธยาศัยไมตรี อากัปกิริยาของลูกค้าภายในร้านมีหลากหลาย ทั้งมาโดยลำพัง ทั้งมาพูดคุยกัน “บางโตะคุยจ้อบ่างร่อเพื่อน บางโตะเหมือนเหมือนจะนั่งเหม่อ” ร้านค่านี้น่าจะเป็นร้านกาแฟที่มีหนังสือให้ค้นหาอ่านด้วย ลูกค้าบางคนจึง “...จิบหนังสือที่รื้อเจอ” บางคนก็เป็นลูกค้าประจำ ความเคลื่อนไหวเหล่านี้ช่วยแต่งแต้มให้ร้านเธอมีสีสัน

ในส่วนที่ 3 “เขา - เธอ - คนใด” เป็นบทสั้น ๆ มีแค่บทเดียว แต่บ่งชี้ถึงความสัมพันธ์ของทั้งคู่ กวีเริ่มต้นด้วยการกล่าวถึงกิจวัตรประจำวันทุกเย็นของ “เขา” คือ “...ตั้งเข้าร้าน” ที่คนรักทำงานอยู่ เพื่อ “รอโฉมสะคราญหลังงานหนัก” แม้ “เขา” จะ “หน่ายสั่งอาหารร้านคนรัก” แต่ “เขา” ก็ “มักลอบแล - เห็นแต่เธอ” ความรัก ความจริงใจ ความเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน ระหว่างคนรักก็นับว่าเป็นความสุขของชีวิตที่ดำรงอยู่ท่ามกลางปัญหา และความวุ่นวายของสังคมเมือง

2.2 น้ำใจและความเมตตา

ในบ้านเก่า โชคชัย บัณฑิต’ ให้กวีนิพนธ์บางบทนำเสนอว่าน้ำใจยังมีอยู่ในจิตวิญญาณของคนไทย เป็นคุณค่าทางจิตใจที่ซึ่งบรรเทาปัญหาความแปลกแยกต่อกันระหว่างคนในสังคมเมือง

บทกวี “ใจขุนโจร” (61) เล่าผ่านสายตาของเด็กสาวว่าท่ามกลางสภาพชีวิตตัวใครตัวมันบนรถประจำทางซึ่งมีผู้คนแออัด น้ำใจเป็นความงามที่ปรากฏเด่น ถึงแม้ผู้แสดงออกมีรูปลักษณ์ภายนอกไม่น่าไว้วางใจอย่างคนร้าย

.....	
รับส่งโดยสารย่านตลาด	ปรูดปราดผู้คนชักปนยุ่ง
เหนือราวรูตตั้งหรือนั่งงู	มือเขวนแขนพุงติดนุงนั่ง
ขณะถนนรถยนต์คล่อง	ฉันมองสองฟากจากเบาะนั่ง
ป้ายนี้สองหนุ่มผมพุ่มกรัง	หลุบบังปีกหมวกแพกพวกพันรู้
ซ้ำร้ายใส่แว่นเรย์แบนด์ด้วย	แดดอ่อนระทวยช่วยปิดกัน
สายตาล่าเหยื่อดีเหลือชั้น	หรือมัน! ไซ้แล้วส่อแววฟ้อง
ป่าลู่เล็กลู่ไม่อย่ากไกล	ฉันนั่งห่างไกลทำไมจ้อง
สายตาเจ้ากรรมกลับขำมอง	รู้สึกสยของชนพองลูก
แน่แล้วพวกปล้นจับบนรถ	ฉันแอบสบตาว่าหมดสนุก
ข่าวโทรทัศน์ฉายชัดยุค	อุกอาจปราดปล้นบนรถเมล์
ใจดีสู้เสือ...คิดเผื่อไว้	อาจไซ้พวกเพื่อชีวิตเท
อีกป้ายได้นั่ง-หรือตั้งเก?	คะเนคะนั่งพรั่นพรั้งใจ

อีกป้ายชายหนุ่มทั้งอุ้มลูก	เหมือนผูกมือเขาซึ่งราวไขว่
เหลียวหลังแลหน้าเหมือนหาใคร	สะทันทิ้งให้ซัดในมา
ไอ้หนุ่มตั้งเก (...นายเท่มาก)	ลุกจากที่นั่งไม่กังขา
เจ้าหญิงตัวน้อยเล็กลอยฟ้า	ลบภาพโจรป่าค้างคาใจ

การแต่งกายของชายหนุ่มและแรงเสริมจากข่าวสารจีป่วนสร้างความหวาดระแวงแก่ผู้โดยสารโดยทั่วหน้า นั้นแสดงว่าผู้คนอยู่ในภาวะเครียดและวิตกกังวลจนเป็นนิสัย แต่สิ่งที่กลับตาลปัตรก็คือผู้ถูกระแวงกลับเป็นผู้ที่มีน้ำใจมากที่สุด

ความมีน้ำใจของคนเมืองกรุงในบท “วังแม่ลูกอ่อน” (87) ที่เป็นปัจจัยของการรอดพ้นจากชะตากรรมของแม่ลูกบนท้องถนน เป็นสิ่งที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง

ข้ามวังวางลูกไว้	เวียนคอย แม่เนอ
คืนฝั่งรับเจ้ากลอย	ผู้พี่
บัดยลเหยี่ยวโหวหรือย	มือแม่ ไส้โบก
ลูกเชื่อหรือแม่ชี้	อย่าข้ามชล
ข้ามถนนถึงเกาะกลางถนน	รองเท้าลูกหล่นบนพื้นกิ้ง
รถราแล่นพล่านสำราญจริง	จะวิ่งไปเก็บให้เกรงกลัว
ลูกเป็นเด็กก้อทิสติด	หยุดหยิกชิกซี่ขี้หัว
ตาจ้องรองเท้าเขย่าตัว	ไม่รู้ตีหัวไม่กลัวรด
จะข้ามไปต่อลูกก็ตื่น	น้ำตาตกรินชุ่มดินสลด
จะปล่อยลูกรอที่เกรงพยศ	แก้กังปรากฏแทบหมดทาง
เหมือนแ่ววังแม่ลูกอ่อนเล่า	ข้ามยุคลูกเขาอาจเอาอย่าง
ยิ่งพยศรถราไม่กลัววาง	เกาะกลางถนนทูนร้อง
โชคดีมีสาววิ่งก้าวข้าม	โยนตามมาให้แม่ไม่คล่อง
เกือบถึงที่หมายที่ใจปอง	แม่ค่อยประคองเก็บรองเท้า
ก่อนฝ่ากระแสรถถลกลาก	ข้ามฟากสิ้นเสร็จสำเร็จเป่า
สายตาหนึ่งคู้ใจฟูเบา	เกือบเล่าวังแม่ลูกอ่อนซ้ำ

โคลงนำเรื่องบ่งบอกความตั้งใจของผู้แต่งที่อ้างถึงเรื่องเล่าในพระพุทธศาสนา คือประวัติของพระภูจาราเถรีก่อนจะได้บวชและบรรลุเป็นพระอรหันต์ ต้องกลายเป็นคนเสียสติเพราะความสูญเสีย โดยเฉพาะเมื่อนำลูกคนเล็กข้ามแม่น้ำใหญ่ไปวางไว้บนฝั่ง พอมาถึงกลางแม่น้ำเพื่อรับลูกคนโตเหยี่ยวก็คาบลูกคนเล็กไป นางโบกมือไล่เหยี่ยว แต่ลูกคนโตนี้กว่าแม่กวักมือเรียก ก็เลยลงน้ำมาทาจมน้ำหายไป (กระทรวงศึกษาธิการ, 2529 : 33 – 43) เมื่อเทียบกับเรื่อง

ในปัจจุบัน ที่แม่พาลูกที่เป็นเด็กออทิสติกข้ามถนนในเมืองหลวง แล้วต้องเผชิญปัญหาคล้ายกันจึงไม่อาจทิ้งลูกไปเก็บรองเท้าที่หล่นอยู่กลางถนน จะไปต่อก็ไม่ได้เพราะลูกเดินจะไปเอารองเท้า ก็ไม่เห็นได้ว่าการจราจรในเมืองหลวงเป็นแหล่งอันตรายอย่างยิ่ง แต่แม่ลูกคู่นี้รอดพ้นชะตากรรมมาได้ ด้วยน้ำใจของหญิงสาวคนหนึ่งที่กำลังเสี่ยงภัย “วิ่งก้าวข้าม” ถนน เก็บรองเท้าและ “โยนตามมาให้” ความมีน้ำใจของคนอื่นคือความงามในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์เป็นความคิดหลักของบทประพันธ์นี้ ซึ่งสื่อสารว่ามนุษย์ยังไม่โดดเดี่ยวในสังคมจนเกินไป

ความมีน้ำใจก็คือเมตตากรรมนั่นเอง ซึ่งไม่จำกัดเฉพาะในหมู่มนุษย์ ดังในบท

“ชุ่มใจ” (85)

สระน้ำประจำสถาบัน	เต้าน้อยตัวนั้นคงเปื้อนสระ
ตุ่มต้นมรรคาสาธารณะ	เปะปะถนนเที่ยงหนทาง
สาวน้อยคนนั้นเธอห้วนไหว	ลิกถึงบึงใจน้ำใสกระจ่าง
มีน้อยคนนั้นหมายกั้นกลาง	กีดขวางทางเต่าห้วนเจ้าจร
รถราขวักไขว่คงไม่เห็น	เจ้าจะกระเด็นขาดเป็นท่อน
กระเพื่อมหทัยชุ่มอาทร	เนื้ออ่อนกล่ำกล่ำลัวลัว
หมายเปียงทางเจ้ากลับเข้าสระ	เต่าไม่ลดละตั้งจะยั่ว
คลานตามเข้าใจแห่งใจตัว	ไม่รู้ตีชั่วไม่กลัวรถ
สาวน้อยคนนั้นแสนห้วนไหว	กระเพื่อมผิวใจใสหมดจด
ข่มกลัวหัวใจมิให้พยศ	ปรากฏภาพงามให้ยามเช้า
ค่อยค่อยประคองกระดองหนา	คืนสายธาราเคหาเก่า
สร้อยตะวันวาวแสงแห่งพริ้มเพรา	ชุ่มในใจเขาผู้เฝ้าดู

เมื่อสาวน้อยตัดสินใจช่วยเต่าตัวหนึ่งที่คลานเปะปะบนถนน ให้รอดพ้นจากการถูกรถทับ เธอต้องข่มความกลัวที่ตนต้องเสี่ยงอันตรายไปด้วย การประคองเต่าพาลกลับสระจึงเป็นการกระทำที่งดงามและกล้าหาญ และเป็นคุณค่าที่ยิ่งใหญ่ กล่าวได้ว่า การกระทำของสาวน้อยผู้มีจิตใจงดงามได้สร้าง “ภาพงามให้ยามเช้า” แม้จะเป็นเหตุการณ์ธรรมดาในสายตาคนทั่วไปหรือเป็นเหตุการณ์ที่ไม่สำคัญ เพราะผู้ที่ได้รับความช่วยเหลือเป็นเพียงเต่าตัวหนึ่งที่ไม่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ แต่ผลของการกระทำนี้บ่งชี้ได้ว่าความดีงามยังมีอยู่ในหัวใจมนุษย์ โดยที่สิ่งแวดล้อมไม่อาจทำลายได้

2.3 ความพอเพียง

คุณธรรมสำคัญอีกประการหนึ่งที่เป็นคุณธรรมดั้งเดิมในสังคมไทยคือความพอเพียง กวีชี้ว่าการยึดมั่นในคุณธรรมข้อนี้ก็อาจเป็นทางเลือกอีกทางหนึ่งที่ช่วยผู้คนให้หลุดพ้นจากความสับสนทางคุณค่า และมีความสุขในการดำเนินชีวิตท่ามกลางปัญหาได้ ดังบท “ทาง” (108) (เน้นโดยผู้วิจัย) ที่ว่า

ลือลือหือพาอาหาร	จากแดนกันดาร
เลี้ยงบ้านเลี้ยงเมืองเรื่องไร	
ควันรถคดเคี้ยว ควันไฟ	หลุดผล็อยลอยไพร
ลอยไกลไฟควันบรรเทา	
ควันพิชปลิดชีพลึบเงา	ควันคว้างบางเบา
บางเส้าเตาไฟไกลจาง	
รถไฟ รถทัวร์ รอยทาง-	อับเฉาเบาบาง
อ้างว้างบางใครไกลเมือง	
คืนอ้อมดินอุ้นหนุนเนื่อง	ชีพเฉาเปล่าเปลือง
พลิกเหลืองเนื่องนับคณา	
ทางเลือกทางรอดทางลา	กลับจากฟากฟ้า
มาชบดินอุ้นอวลไอ	
มาติดมาเต็มเตาไฟ	พออยู่พอใช้
พอใจในข้อพอเพียง	
ทางเลือกทางรอดทอดเรียง	หลายแพร่งหลายเสียง
พอเพียงเลี้ยงใจพอดี	
รถไฟไกลบ้านวานนี้	เพียงหวังยังมี
วันนี้มีข้าวขวางไฟ	

อาหาร “จากแดนกันดาร” ที่บรรทุกลงไปด้วยรถลือลือเพื่อ “เลี้ยงบ้านเลี้ยงเมืองเรื่องไร” คือผลผลิตทางเกษตรกรรม สิ่งที่เป็นการแฝงนัย (irony) ในที่นี้ก็คือ “แดนกันดาร” อันปราศจากความเจริญที่กล่าวถึงนี้กลับเป็นแหล่งเลี้ยงชีวิตเมืองอันเต็มไปด้วยควันพิช เท่ากับว่ายังไม่มีการได้มีความสุขอย่างแท้จริง อย่างไรก็ตาม กวีได้เสนอทางเลือกกว่า การเข้าไปหางานทำในเมืองนั้นอาจมิใช่เป็นทางเลือกที่ดีเสมอไป และอาจไม่ใช่ทางรอดที่ทำให้ชีวิตมีความเป็นอยู่ดีขึ้น การ “กลับจากฟากฟ้า” หวนกลับถิ่นเดิม “มาชบดินอุ้นอวลไอ” รวมทั้ง “พอใจในข้อพอเพียง” ก็

จะปลดปล่อยตนจากกระแสบริโภคนิยมและวัตถุนิยมได้ หนทางนี้จึงเรียกว่า “ทางเลือกทางรอดทางลา” เป็นทางเลือกที่นำไปสู่ทางรอด โดยต้องใช้เป็นทางลาจากความฟุ้งเพื่อทั้งหลายด้วย

2.4 การเรียนรู้และประสบการณ์

ในรวมบทกวีนิพนธ์ชุดบ้านเก่า ควบคู่กับการวิพากษ์วิจารณ์ชีวิตและสังคมในยุคบริโภคนิยม กวีก็ยังคงเชื่อว่า บุคคลยังมีศักยภาพทางปัญญาและอารมณ์ที่จะดำรงชีวิตอยู่ในสังคมที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างรู้เท่าทันและมีความสุข

“เพลงจร” (55 - 56) (เน้นโดยผู้วิจัย) เป็นบทที่ชื่นชมความไพเราะและคุณค่าของดนตรี ซึ่งเป็นงานศิลปะอันมีจุดเด่นที่ความเป็นสากล นักดนตรีพเนจรจากอีกซีกโลกหนึ่งก็สามารถใช้ผลงานสร้างความประทับใจให้คนต่างวัฒนธรรมได้

เพียงผ่านทาง ช่างถนน คน-กีตาร์
 สองสามมีภรรยา น่าฉงน
 หยาดฝีมือสื่องานศิลป์รินระคน
 ลายกีตาร์ราวป่าฝนเปล่งดนตรี
 ร้อยสำเนียงเรียงร้อยเปล่งสร้อยเสียง
 สื่อสำเนียงเสียงน้ำไหลไหลล้อมสี่
 นิ้วเร่งพรมราวลมพัดพริ้วดรชนี
 แว่นกร้องก้องลมตีพัดวิน้ำ
 ภรรยาขี้มร่าร้อง ประลองกีตาร์
 ว่ายสายเสียงเคียงมาปลาชิ่งฉ่ำ
 ฝ่ายกีตาร์สามมีวายหนีผุดดำ
 ต่างขั่วลื้อต่อกระทำไหวคำร้อง
 ฉันทันขาป่าคอนกรีตเธอกรีตสาย
 พริ้วเส้นลายพรายพรมนิ้วเพลงลิวล่อง
 ผ่านเธอนั่งตั้งวงหยุดลงมอง
 เธอทั้งสองพาท่องสายแหวกว่ายเพลง
 เธอทั้งคู่คงจรมาค่อนโลก
 พร้อมเครื่องเสียงเสียงไซค์ในโลกรีบเร่ง
 เธอหยุดพักพักทักทายด้วยลายเพลง
 ฉันทหยุดเพ่งผุดดำวกทำนอง
 มาจากแดนแผ่นดินอัสดงคต
 กระแสเสียงเธอไสสัดฉันทจืดจาง
 วเนจรคอนกีตาร์ใต้ฟ้าสีทอง

ตะวันส่องเธอท่องโลกเสียงโซคไป
 มาร่ายมนตร์ดลจิตเผยปริศนา
 เคยเฟื่องฝันวันเวลาท่องฟ้าใส
 สะท้อนก้องห้องวิญญาณที่ปราศัย
 ฉันทเคยใฝ่ใจฝันท่องวันเวลา
 เหมือนตอกย้ำคำหยันว่าหวั่นไหม
 วเนจรมีร้อนใจเพียงใบหญ้า
 ขณะโลกเร้าเร่งเพลงเงินตรา
 เธอเสาะหาค่าสั้นเพลงดนตรี
 ฉันทเสาะหาตัวตนร่วงหล่นหาย
 เธอเหมือนมาสาธยายให้คลายคลี่
 ร่ายมนตราวเนจรรออยู่ตอนนี้
 ห้องหัวใจฉันทไหวถี้-โหนชีวิต

กวีเริ่มต้นบทประพันธ์ด้วยการบรรยายถึงนักดนตรีพเนจรสองสามีภรรยาคนหนึ่งที่กำลังเล่นกีตาร์อยู่ข้างถนนอย่างไพเราะ อารมณ์ความรู้สึกที่ได้จากการฟังกีตาร์และเสียงเพลงของสองสามีภรรยาคุณี้เล่าผ่านสายตาของ “ฉันท” ซึ่งเป็นผู้ที่ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมแห่งความ “รีบเร่ง” และเคร่งเครียดกับปัญหาชีวิตประจำวัน จนลืมนึกถึงความฝันและจินตนาการที่เป็นพลังสำคัญในการหล่อเลี้ยงชีวิต เสียงดนตรีที่ได้ยินกระตุ้นให้ “ฉันท” หวนระลึกถึงการ “เสาะหาตัวตน” ที่ “ร่วงหล่นหาย” ไป พร้อมกับได้รับการ “สาธยายให้คลายคลี่” จากนักดนตรีพเนจร 2 คนที่ “ท่องโลกเสียงโซคไป” โดยใช้เสียงดนตรี “เสาะหา [คุณ] ค่า” ให้ชีวิต ในขณะที่ “โลกเร้าเร่งเพลงเงินตรา” สังเกตได้ว่า ในสังคมเมืองที่ผู้คนดำเนินชีวิตแบบตัวใครตัวมัน ความฝัน จินตนาการ ความสุขและความละเอียดอ่อนทางจิตใจกำลังถูกหลงลืม ผู้คนส่วนมากให้ความสำคัญกับเงินตรามากกว่าความสุขทางใจ โดยมีได้พิจารณาว่า ระหว่างการแสวงหาเงินตรา กับความสุขทางใจ เช่นการได้ทำในสิ่งที่ตนรักสิ่งไหนจะมีค่ามากกว่ากัน “มนตร์” เพลงที่เกิดจาก “หยาดฝีมือน” ของนักดนตรี 2 สามีภรรยาคุณี้ อาจเป็นเพียงเสียงดนตรีข้างถนนสำหรับใครบางคน แต่สำหรับ “ฉันท” เสียงเพลงนี้สร้างความรื่นรมย์และกำลังใจที่ให้ความแข็งแกร่งต่อชีวิต พร้อม ๆ กับกระตุ้นให้หวนระลึกถึงการแสวงหาความสุขและความหมายในชีวิตที่แท้จริงอีกครั้ง

ประสบการณ์ธรรมดา ๆ ในชีวิตประจำวันอาจจะกระตุ้นการพิจารณาให้คิดถึงคุณค่าและความหมายในชีวิต หากสังเกตสิ่งแวดล้อม การดำรงชีวิตของสัตว์ตัวเล็ก ๆ ที่คนเห็นว่าไร้ค่า อาจจะสร้างความฉุกคิดได้ ดังบท “มองมุมแมงมุม” (65) (เน้นโดยผู้วิจัย)

เหนื่อยหน่ายสายตาเพ่งฝ่าผนัง	ทุกหนคนนั่งคนบังหน้า
หลากหลายเพื่อนร่วมงานพลาญสายตา	ปล่อยเราก็มหันงานสาใจ
แต่เข้าจรดเย็นงานแผ่นโผน	เหมือนจะกระโจนโผนเข้าไป
ก้มหน้ากับงานเกี่ยวคร้านไย	ล้ำราวจับไข้ราว নয়หน้า
หมายผลสำเร็จงานเสร็จสิ้น	เงียบเหมือนมุนินทร์ไม่ผินหน้า
ปากราวหล่อปิดคอนกรีตทา	ไร้ช่วงเวลาเข้าหานาย
เพื่อนักตัวเลขกองเอกสาร	อักษรสันธานพุล่านสาย
แต่งงานคืองานสุดคร้านกาย	สุดท้ายพ่ายล้าจ้องฝ่าผมอง
ไต่ตาเตร็จเตร่เพดานดาด	เรียบสะอาดลาดเทเพดานผ่อง
พิศกรอบอะลูมิเนียมยั้งเี่ยมละออง	ราวท้องทุ่งนาชิงตารา
ยังแผ่นยิปซัมเรียกงามได้	ยิ่งครวคร้านกายช่วยคลายบ้าง
ผิวเหมือนพรุน้ำแผ่จ่าง	อุณหภูมิกะด้างค่อยร้างลา
โลดเต้นเร้นใจขึ้นไต่ห้อง	เหมือนต้องคล้องใจขึ้นไต่ฝ้า
มองมุมแมงมุมขุมคา	ก่อนไล่สายตาที่มามอง
จ้องลงตรงหน้าฝ้าสู่พื้น	เห็นโตะตุ้ตื้นแขวนพื้นห้อง
พบใครผินหน้าเผยตามอง	เผยอหน้ามาจ้องหลงมอดน
เหมือนใจจำแลงแมงมุมเล่น	หมายเร้นปัญหาช่างน่าจอน
เหมือนรอเวลาใช้ว่าจ่าน	เห็นใครหลายคนแขวนตนระยาง

ในสังคมเมือง เรื่องหนึ่งที่ดีเป็นปกติวิสัย เป็นเรื่องธรรมดาทั่วไปคือ การคร่ำเคร่งอยู่กับงานที่ต้องทำแข่งขันกับเวลา กวีถ่ายทอดสภาวะเช่นนี้โดยการเล่าผ่านสายตาตัวละครที่รำพึงกับตัวเองว่าต้องก้มหน้าก้มตาทำงาน “แต่เข้าจรดเย็น” ไม่พูดไม่จากับใคร หมกมุ่นอยู่กับ “ตัวเลขกองเอกสาร” ที่ต้องรับผิดชอบ “หมายผลสำเร็จงานเสร็จสิ้น” แต่ในที่สุดเมื่อผ่อนคลายความเหนื่อยล้าจากงานที่กองอยู่ตรงหน้า ก็มองขึ้นไปเพดานที่มีกรอบอะลูมิเนียมดูราวกับ “ท้องทุ่งนาชิงตารา” ส่วนแผ่นยิปซัมก็มี “ผิวเหมือนพรุน้ำแผ่จ่าง” พบแมงมุมบนเพดานก็ลอง “จำแลง” ใจเป็นแมงมุม มองผู้คนที่ทำงานและสิ่งของเบื้องล่าง ขณะที่มองด้วย “มุมแมงมุม” เขาเห็นโตะตุ้แขวนอยู่กับพื้นห้องเป็นอย่างแรก และ “เห็นใครหลายคนแขวนตนระยาง” เมื่อมองจากสายตาของแมงมุม ผู้คนบนพื้นห้องก็ถูกแขวนไว้ไม่ต่างจากโตะตุ้ ไม่มีอิสระต้องทำงานหนักด้วยความจำใจตามระบบการทำงาน กล่าวได้ว่า แมงมุมเป็นสัญลักษณ์ของผู้เฝ้ามองชีวิต ด้วยมุมมองที่ต่างออกไปจากความเคยชินแบบเดิม

การเพิ่มพูนประสบการณ์ด้วยการเรียนรู้ประสบการณ์ชีวิตของผู้อื่น ไม่ว่าจะกลั่นกรองสั่งสมผ่านกาลเวลามากน้อยเพียงใด เป็นทางลัดที่ช่วยให้เราเข้าใจตนเอง เข้าใจ

เพื่อนมนุษย์ และเข้าใจโลกมากขึ้น ดังที่กวีกล่าวไว้ในบท “วิถีสนเทศ” (76) (เน้นโดยผู้วิจัย) ที่ว่า

ฉันนั่งอ่านหนังสือ	เพื่อรับสื่อจากผู้เขียน
ฟากฟ้าจุดดวงเทียน	แสงอาทิตย์สาดส่องทาง
ใช้แสงแห่งสวรรค์	เริ่มสร้างสรรค์แต่แรกสง
ให้ฟ้าลบฝ้าฟาง	โลกกว้างนั้นลบพื้นเพื่อน
ลมโบกมาแผ่วเบา	ม้าหินเก่าไต่ทะเลื่อน
อ่านคิดสะกิดเตือน	จินตนาการสมณณ์
เปิดโล่งริมอาคาร	พอมีสานหญ้าสานพรม
คอนกรีตค่อยกคลื่นกลม	คลายอาคมแข็งอาคาร
ม้าเก่าไต่เทากร่อน	นั่งเอนนอนมาช้านาน
หนังสือในมืออ่าน	อ่าน อ่าน อ่าน นานนานง
สายตาเมื่อยล้าบ้าง	แขนงฟ้ากว้างเมฆต่างเขย
เปลวแดดละมุนเอย	ซัลมเอยขึ้นเซยขวัญ
ฉันนั่งอยู่อย่างนี้	อ่านกวี-คำประพันธ์
อ่านปราชญ์แต่ปางบรรพ์	ปราชญ์ชีพสั่งงานยืนยง
ต้นอ่อนในอุทยาน	แตกกิ่งก้านบานระหง
ลมอ่อนใบร่อนลง	แตะวงน้ำไล่ล่าเภา
สมองแตกกิ่งใบ	ใจหยั่งรากฝากร่มเงา
สื่อใจสู่ใจเรา	จากใจเขาผู้ขีดเขียน
เมื่อยล้ามองฟ้าบ้าง	โยงระยางโลกกว้างเปลี่ยน
สายไฟทอดสายเวียน	โทรศัพท์โทรทัศน์
เคเบิลทีวีซิ่ง	ดาวเทียมตรึงชวนซิ่งซัด
มองฟ้าเต็มตาชัด	ฟ้าถูกจัดสายรัดร้อย
แมงมุมอเล็กตรอน	ไม่หยุดหย่อนโยทยอย
โยงใยให้เล็กจ้อย	ฉันผลอหน้อยพลอยตกยุค
โลกใหญ่เร่งถ้ายย่อ	ข้อมูลไหลอยู่ไม่สุข
เวลาเหมือนว่ารุก	อยู่ในคุกแห่งข้อมูล

กวีเล่าเรื่องผ่านมุมมองของ “ฉัน” ผู้ซึ่งนั่งอ่านบท “กวี-คำประพันธ์” ด้วยความชื่นชมและตระหนักในคุณค่าของสิ่งที่ “...ปราชญ์แต่ปางบรรพ์” บรรจงเสกสรรปั้นแต่ง ใน

ความคิดของ “ฉัน” สารในหนังสือยังเปรียบเสมือน “โลกกว้าง” ที่สามารถลบล้าง “สมอง [ให้] แดกกิ่งใบ” มีสติปัญญาที่เพิ่มพูนยิ่งขึ้น การอ่านยังเป็นการสัมผัสและเรียนรู้ประสบการณ์ของเพื่อนมนุษย์ที่นอกเหนือจากประสบการณ์ที่เราได้พบเห็นโดยตรง ดังที่กวีกล่าวว่า “สื่อใจสู่ใจเรา จากใจเขาผู้ซัดเขียน” โดยมีจินตนาการเป็นตัวกระตุ้นและเชื่อมโยงเรื่องราวต่าง ๆ แม้บางเรื่องเราไม่มีประสบการณ์ร่วม แต่เราก็สามารถใช้จินตนาการสร้างอารมณ์ร่วมได้ อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันเทคโนโลยีสารสนเทศกำลังเข้ามามีบทบาทต่อชีวิตประจำวันแทนที่หนังสือมากยิ่งขึ้น ผู้คนเองก็เสพสารต่าง ๆ อย่างฉาบฉวยและพอใจที่จะเสพสารที่มีผู้ชี้แนะแล้ว โดยเฉพาะสื่อโทรทัศน์เป็นที่ต้องการของคนยุคใหม่ที่มีชีวิตประจำวันเร่งรีบ ชอบความสะดวกสบาย รวดเร็ว และกลัวตกยุค ในสังคมสารสนเทศ ผู้คนให้ความสำคัญกับการรับรู้ข่าวสารต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็ว ถึงขนาดที่ว่าถ้า “...เผื่อน้อยพลอยตกยุค” ทั้ง ๆ ที่ความจริงแล้ว กวีชี้ว่าควรให้ความสำคัญกับการใช้ปัญญาคลั่งกรองสารอย่างละเอียดรอบคอบ เพื่อป้องกันการตกเป็นเหยื่อและติด “อยู่ในคุกแห่งข้อมูล” มากกว่า

ในปัจจุบัน การศึกษาอย่างเป็นทางการเป็นใบเบิกทางสู่ความสำเร็จอย่างก้าวไกล และทันสมัย แต่มักเน้นการเชื่อตามตำรา และละเลยการเรียนรู้โดยตรงในชีวิตจริง โชคชัย บัณฑิต พยายามกระตุ้นให้คิดว่า พื้นฐานประสบการณ์ในชนบทเป็นแรงผลักดันให้คนรุ่นเยาว์ เข้ามาศึกษาเรียนรู้ในระบบ เพื่อแสวงหาความสำเร็จในเมือง แต่ยังไม่มีความมั่นใจว่าได้ค้นพบความหมายที่แท้จริงแล้วดังในบท “ภาพต่อ” (111) (เน้นโดยผู้วิจัย) กล่าวผ่านสายตา “ผู้เฒ่า” ว่า

ห้องแถวแล้วล้วนมวลงห้องไม้	บานพับหับผายขยายปิด
ชั้นสองระเบียงเรียงเรียบขีด	ม่านน้อยห้อยติดประติษฐกรรม
โคมแจ้แรงเทียนเจียนจะดับ	เปรียบเมืองอากัปกู้กับคำ
ราตรีมีเพียงเสียงงม้ง	กับเสียงแมวคำย่าหลังคา
ถนนลูกรังกรังแต่ฝุ่น	รอเพียงผลบุญเนื่องหนุนคำ
เมื่อยามมะตอยราตรอยมา	เหมือนว่าฟ้าเปิดไปเลิศลอย
ทบทวนเยาว์วัยยากไหลกลับ	ปล่อยให้ไหลลับหับเศร้าสร้อย
ถืบทนพันพรากจากเด็กน้อย	มุ่งหน้ามาสอยเลิศลอยพราง
เรียนรู้กู่คำวิชาชีพ	เฝ้าถืบทนพันพันสิ้นล้าง
ปวงศาสตร์ปราดเปรี๊งเมื่อเหลือองจาง	เช่นใบไม้ต่างร่วงวางดิน
หวนถึงพื้นฐานถึงบ้านช่อง	เหลียวมองอดีตแตกทิศถิ่น
ย้อนยังบ้านเกิดเปิดผิวดิน	ฝิ่งจินตนาการสานความคิด
หยิบเอาอดีตมาประดับ	ปวงศาสตร์ปราดรับปราษฎ์ปรับประติษฐ

เหมือนเดินทางไกลอย่างไรทิศ	หรือเดินทางผิดสู่ทิศเดิม
หอมคำอดีตภาพซัดเก่า	สงบในเงาครึ่งเราเริ่ม
แปลกหนุ่มกลุ่มนั้นเหมือนฝันเดิม	ไผ่หามาเพิ่มเริ่มเดินทาง
ผู้เฒ่าเฝ้ามองหนุ่มล่องฝัน	สวนกันทันพลลบตาพร่าง
เด็กน้อย-ผู้เฒ่า เหมือนเงาจาง...	ช่องว่างชีวิตสู่ทิศเดิม

ภาพของเด็กหนุ่มกลุ่มหนึ่งปลูกชายชราผู้หนึ่งให้หวนคิดถึงอดีตของตนที่เดินทางเข้ามา “เรียนรู้คู่คำวิชาชีพ” อย่างเดียวกัน การเรียนรู้ที่กระทำพร้อมกับการ “เฝ้าถีบตัวตน พันพันล่อง” หากกล่าวอย่างความคิดทั่วไปก็คือ ศึกษาเพื่อยกระดับฐานะของชีวิต ผลที่ประจักษ์แก่ชายชราก็คือ ยิ่งเวลาล่วงไปก็ยิ่งห่างออกมาจากอดีตและถิ่นฐานของตน ส่วนความรู้ทั้งปวงเมื่อโรยราก็ไม่ต่างอะไรกับ “ไปไม้ต่างร่วงวางดิน” คำถามที่ว่าผู้มองและคนที่ถูกมองซึ่งล้วนแต่ฝันอย่างเดียวกัน เล่าเรียนความรู้อย่างกระตือรือร้น “เหมือนเดินทางไกลอย่างไรทิศ หรือเดินทางผิดสู่ทิศเดิม” ชวนให้คิดว่าได้เกิดความสับสนขึ้นในระบบการศึกษาของไทยปัจจุบัน

ดูเหมือนว่าวีให้คุณค่าต่อการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับคุณค่าของชีวิต แม้ว่าสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นจะแตกพัง ถูกทำลายจนเสียหาย แต่ตราบไต่ที่ชีวิตยังคงอยู่ การสร้างสรรค์ก็จะมียังดำเนินต่อไปได้ ดังในบท “ซานเรือน” (117) (เน้นโดยผู้วิจัย)

ลมร้ายพ่ายลาดูฟ้านี้
 ซานเรือนล้มกลิ้งแลยั้งเศรำ
 หลังคาเปิดค้ำเมฆบางเบา
 กระดานบ้านเก่าพาดเสาเอียง
 กองกายไม้เรือนไม่เหมือนบ้าน
 เรือนชานคว้านแยกแตกหลายเสียง
 ตกทับใต้ถุนกลิ้งหลุนเคียง
 ตุ่มแยกแตกเกลี้ยงยั้งเฉียงเท
 เพียงพลิกกระดานชากบ้านเก่า
 หมายเข้ารื้อคั่นต้องสนเทห์
 กลางชากเรือนเก่าไม้เสาเซ
 ต้องเสนห์สีเขี้ยวเรียวหญ้านั้น
 ยังข้าวกราวกระจายยั้งพ่ายพลัด
 กล้าระบัดบางใบมิได้หวั่น
 สูตลมหายใจโยต้นต้น
 เพียงหันมองฟ้าขึ้นตานัก

กวีใช้ต้นกล้าของข้าวเป็นสัญลักษณ์แทนความตระหนงของชีวิตซึ่งให้ความหวังท่ามกลางความสูญเสีย ท่ามกลางความสับสนวุ่นวายในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ และความล่มสลายของบ้านเก่าที่น่าเศร้าใจ ความหวังและกำลังใจที่เกิดจากการเรียนรู้ในข้อผิดพลาด ยังเป็นสิ่งสำคัญที่จะกระตุ้นให้มนุษย์แสวงหาคุณค่าและความหมายที่แท้จริงของชีวิตได้อย่างไม่หวั่นไหวกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

3. ข้อคิดทางปรัชญา

ในบ้านเก่า ข้อคิดทางปรัชญาที่เด่นชัดและเป็นแนวทางที่จะกอบกู้จิตวิญญาณของความเป็นมนุษย์ที่ตกต่ำลงในยุคโลกาภิวัตน์ได้คือการเรียนรู้สัจธรรมจากธรรมชาติ ซึ่งจะก่อให้เกิดปัญญาที่จะขจัดความโง่เขลาของตนได้ และการมีอุดมคติในชีวิต

3.1 การเรียนรู้สัจธรรมจากธรรมชาติ

การเรียนรู้สัจธรรมจากธรรมชาติก็คือการเรียนรู้กฎธรรมชาติหรือเรียนรู้ความเป็นจริงที่ดำรงอยู่แล้วในธรรมชาติ ในบ้านเก่ากวีชี้ให้เห็นว่า แก่นสารที่ได้เรียนรู้จากธรรมชาติสามารถนำมาประยุกต์ไปสู่การแสวงหาความหมายและคุณค่าที่แท้จริงของชีวิตได้

สิ่งที่มนุษย์เห็นว่าไร้ค่าในธรรมชาติเช่นเม็ดทราย แท้จริงแล้วดำรงอยู่อย่างกลมกลืนกับธรรมชาติ คุณค่าของทรายซ่อนอยู่ลึกซึ่งเป็นปัจจัยแห่งการกำเนิดสิ่งสวยงามประดับโลกอย่างดอกไม้ กวีจึงใช้สันตติลักษณ์ที่ 14 แต่ง “เหมือนทรายหมายแถมประแต่มสี” (29) โดยเน้นการพรรณนาความงามที่ดำรงอยู่ในความเคลื่อนไหวของธรรมชาติ

หมื่นแสนวลีอุทกไหล	ประลูสี ณ ทรายผืน
ถั่งถั่งนภาวิรุณครี้น	พนชั้นพิไลพรรณ
หมื่นทรายประชุมประจุประจักษ์	ชลวัทวิรุณครี้น
ฝั่งทรายก็เศร้ากมลสั้น	ทะเลโตรกวิโยคครวญ
พฤกษ์ไพระพะพานรพิณะแผ้ว	ดุกแผ้วสะพรั่งมวล
เม็ดน้อยสินายเพราะชลชวน	กลสวนจะสวยพราว
ฝุ่นทรายลิสสร้างสละสลวย	สลักด้วยละอองดาว
ผีเสื้อจะโบกทิพยวาว	วียตัวสกาพราย
อกทรายลิส้าอุระมิขึ้น	ทะเลคีนมิรู้คลาย
สร้างสวนสลักบุษปะราย	ภุมราก็มาเคียง
แปลกลีประสมสละสลวย	รุจิตด้วยลูสีเรียง
เกสรสะอ้านภมรเพียง	จะผะแผ้วผสานสี
ทรายซบกระแสะอุทกทอด	รพิสอด – พระพายวี
เดบกำนประกลีนกลมณี	อุระทรายละลายแถม

เหมือนทรายลีลันรศมิส่อง
ดอกไม้สวาดรตนะแย้ม

ระกะกองมิก่องแกม
ฤ มิรู้จะหล่นทราย

ชื่อบทซึ่งใช้โวหารอุปมาและบุคคลวัต เน้นให้คิดถึงเจตนารมณ์ของทรายที่จะสร้างความงาม ในตัวบทท่ามกลางบรรยากาศที่สายน้ำไหลถึงทันมาสู่ฝั่งทรายอันโศกครวญ แม้อกทรายต้องซ้าเพียงใด ก็ยัง “ซักระแสอุทก” ไว้ สอดคล้องกับการทำหน้าที่ของพระอาทิตย์และพระพายจนเกิดพืชพรรณ เม็ดทรายซึ่งดูหม่นหมองรวมกันกลายเป็นผืนแผ่นดินใหญ่ที่รองรับทุกชีวิต และเป็นแหล่งสร้างสรรค์ดอกไม้งามล้ำค่าไว้ประดับโลก สร้างความชื่นบานให้ผู้พบเห็น แม้ว่าทรายปราศจากแสงสี แต่ดอกไม้ก็ให้ภาพดวงแก้วอันเปล่งแสงด้วยสิ่งทีละลายจากอกของทรายและดวงแก้วนั้นก็หล่นลงประดับทรายในที่สุด

สารจากธรรมชาติที่สื่อถึงมนุษย์อาจเป็นความจริงของการดำรงอยู่ที่พบเห็นได้ทั่วไป ดังบท “ปลาตีน นกยาง และนางนวล” (31) และ “ในสระน้ำใส” (33)

กระต๊อบคืบคลานผ่านเลน
ครีบกต่างตีนแผ่นดินไต้แผ้ว
ปลาตีนเต็มหาดพาดแนว
หลากแถวชายเลนเย็นลม
ยางเปียปีกหลักเล็มปลา
น้ำพาดกคลักปลักหล่ม
ตลิ่งชายเลนเย็นลม
ชมพลางจิกพลางยางเปีย
ปลาตีนไต้เลนลงน้ำ
ผุดดำตั่งกบครีบกเก็ล
น้ำพาดฟองคลื่นคลอเคล็ล
โผล่ตาขึ้นเรี่ยผิวน้ำ
ฝูงพรานทะเลเร่ฟ้า
เหยียดปีกถลาร่อนต่ำ
โฉบปีกฉีกปลาป้อนคำ
ดิ่งฟ้าพาดน้ำนางนวล
กระต๊อบคืบคลานผ่านโคลน
แผ่ผืนผิวน้ำคลื่นป่วน
กางครีบก้อยว้ายพายทวน
ปันส่วนภักษาฟ้าดิน

ภาพชีวิตของปลาตีน นกยาง และนกนางนวล เป็นการแสดงถึงความจริงที่เกิดขึ้นในธรรมชาติและดำเนินไปอย่างปกติธรรมดาในระบบนิเวศ เมื่อน้ำลดปลาตีนก็ติดอยู่ในหล่มโคลน กลายเป็นอาหารของนกยาง ขณะปลาตีน “ไต่เลนลงน้ำ” นกนางนวล ซึ่งกวีเรียกว่า “ฝูงพรานทะเล” ก็ลงมาโฉบปลาตีนเป็นอาหาร กวีให้ภาพการตกเป็นเหยื่อของปลาตีนอย่างไม่ใช่สิ่งเลวร้าย ปลาตีนนั้นเคลื่อนไหวไปตามปกติ คือเมื่อลงสู่น้ำก็ผุดดำเหมือนนกบอันแผ่ครีบ ขณะเคลื่อนไหวผ่านโคลนก็ยัก “กางครีบค่อยว่ายพายทวน” จึงคล้ายปลาตีนนั้น “ปันส่วนรักษาฟ้าดิน” ตามความเหมาะสมของธรรมชาติ

สภาวะที่สัตว์ในธรรมชาติหาอาหารโดยอาศัยชีวิตสัตว์ด้วยกันยังชีพของตน เป็นไปโดยปกติ ดังเห็นใน “ในสระน้ำใส” (33) (เน้นโดยผู้วิจัย) ที่ว่า

ลูกครอกออกอว้ายกายสีสด
 แดงจรดหัวท้ายอวายเป็นกลุ่ม
 มีแม่ปลาซ่อนอว้ายต้อนคุ่ม
 เคลื่อนกลุ่มหากินสินในน้ำ
 ก๊วก๊วก๊วก๊วก๊วก๊วก๊วก๊วก๊วก
 ตีนพู่ลัดหลัก – ปีกรุ่มร่าม
 เหล่าลูกเปิดน้อยเล่นลอยตาม
 ไซ้แหนแผ่งามตามแม่มา
 พลิกพลิวัวครีบไต่กลีบก้าน
 แยมยั้วบัวบานอว้ายผ่านหน้า
 ฝูงเปิดตัวน้อยแม่ลอยพา
 ว่ายหาอาหารหลักก้านบัว
 ปลาแม่แผ่คุ่มไล่กลุ่มลูก
 กลับถูกลูกเปิดที่เล็ดรั้ว
 กลุ่มกินสิ้นใจไปหลายตัว
 แดกหายอว้ายมั่วมุดบัวพลัน

เย็นยอนใยแดดคลายแปดเปื้อน
 สะเทือนวงน้ำทำเสียงลั่น
 ก้อนไล่ฝูงเปิดไปบ้านนั้น
 ฝูงเต็กร่วมกันโตดล้นน้ำ

ภาพความน่ารักของแม่ปลาช่อน ลูกปลาช่อน แม่เป็ด ลูกเป็ด ดุสดีไสมีชีวิตชีวา และกลมกลืนกับธรรมชาติ แม่ปลาช่อนพาลูกครอกออกหากิน เช่นเดียวกับแม่เป็ดพาลูกเป็ดออกหากิน แต่สัตว์ทั้ง 2 ชนิดเป็นสัตว์ต่างสายพันธุ์ที่ธรรมชาติกำหนดให้ฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ล่า และอีกฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ถูกล่า ลูกปลาช่อนหรือลูกครอกก็เป็นอาหารอีกชนิดหนึ่งของลูกเป็ด แม้จะมีแม่ปลาช่อน “แผ่คุ้มโล่กลุ่มลูก” แต่ก็ไม่อาจปกป้องลูกครอกทุกตัวให้รอดพ้นจากการตกเป็นเหยื่อของลูกเป็ดได้ ชีวิตที่ดับสูญของลูกครอกเป็นไปอย่างรวดเร็วฉับพลัน และดูเป็นเรื่องธรรมดา แต่วัฏจักรชีวิตของแต่ละชีวิตก็ยังดำเนินต่อไปอย่างไม่หยุดหย่อนตามวิถีของตน ดังที่ในบทสุดท้าย กวีกล่าวถึงเด็ก ๆ โดดเล่นน้ำในตอนเย็นอย่างสนุกสนาน ก่อนไล่ฝูงเป็ดกลับบ้าน โดยมีได้รับรู้ถึงความสูญดับของหลายชีวิต เพราะสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นเหตุการณ์ปกติสามัญในธรรมชาติ

บางครั้งการใช้ปัญญาเรียนรู้จากธรรมชาติ ก็เป็นวิถีทางที่ทำให้มนุษย์เข้าถึงสัจธรรมที่ดำรงอยู่แล้ว พร้อมทั้งช่วยยกระดับจิตใจให้ตระหนักรู้ถึงคุณค่าและความหมายของชีวิตที่แท้จริง ดังบท “ห้องน้ำแห่งหนึ่ง” (75) (เน้นโดยผู้วิจัย) ที่ว่า

1. ประตูปะติด

งามทรูประตูปะติดปะต่อ	ทนหนอต่อน้ำพริบพริบระจอก
เป็ยกขึ้นตีนดวงละร่วงจากก้อก	กระเซ็นเป็นดอกมิได้ชอกเนื้อ
ประตูปะติดเทคนิคเฉพาะ	ต้านขึ้นไซเงาะราเกาะเยื่อ
ห้องน้ำน้ำนองใช้ทองเรือ	บาคติคต่างเอื้อกว่าเนื้อไม้

2. ประตูเปิด

ย้อนคิดจากคาเพลาก่อน	หลังคาผูกกร่อนถอนทำใหม่
รับรู้ฤดูกาลผันผ่านไป	ทั้งรู้น้ำใจเพื่อนร่วมบาง
สัจจะประจำธรรมชาติ	ย้าเตือนเกลื่อนกลาดไม่ขาดวาง
มีเข้ามีค่าไม่อำพราง	ใบพฤษณ์แผ้ววางสังสารวัฏ

3. ก้องสะท้อน

ตะลึงแลเกลสไกล้พอได้คิด	อภิสิทธิ์ฤทธิ์พระเจ้า ฤ ฝ้าจัด
อาณาจักรนิรันดรโลกสันทัด	ดูดูแลว้ชดกฏไตรลักษณ์
ประตูลังเคราะห์ช่างเหมาะสม	โดยเหตุปัจจัยมิได้ประจักษ์
ไม่รู้ฤดูกาลที่ผ่านทัก	ไม่ย้อนตระหนักโลกถักร้อย

กวีแบ่งบทประพันธ์ออกเป็น 3 ตอน คือประตูปะติด ประตูเปิด และก้องสะท้อน ตอนประตูปะติด กวีกล่าวถึงประตูลังเคราะห์ที่สวยงาม มีความทนทานต่อการใช้งาน

สามารถ “ต้านชั้นไซเจาะราเกาะเยื่อ” มากกว่าเนื้อไม้ แต่ในขณะที่เดียวกัน วัสดุสังเคราะห์ที่มนุษย์ประดิษฐ์ขึ้นกลับยิ่งทำให้มนุษย์ห่างไกลจากธรรมชาติ ซึ่งหมายถึงห่างไกลจากสัจธรรมของชีวิตด้วย ต่างกับตอนที่ 2 ประตูปืด กวีกล่าวถึงการเรียนรู้จากธรรมชาติที่ก่อให้เกิดปัญญา รับรู้และเข้าใจสภาวะของไตรลักษณ์คือความไม่เที่ยงหรืออนิจจัง วัสดุธรรมชาติที่ใช้ปลูกสร้าง ไม่ว่าจะเป็บบจาก หญ้าคาที่นำมามุงหลังคา ก็มีการผุสลายเน่าเปื่อยเป็นของธรรมดา สิ่งเหล่านี้เป็น “สัจจะประจำธรรมชาติ” ที่แวดล้อมอยู่รอบตัวมนุษย์ และคอยย้ำเตือนให้มนุษย์ตระหนักอยู่เสมอ

นอกจากนี้การเรียนรู้จากธรรมชาติยังทำให้มนุษย์ค้นพบคุณค่าที่แท้ของชีวิตคือ “รู้เข้าใจเพื่อนร่วมบาง” น้ำใจเป็นคุณธรรมสำคัญที่ช่วยให้ปัญหาความสัมพันธ์และช่องว่างระหว่างเพื่อนมนุษย์ลดลงและคลี่คลายได้ ต่างจากวัสดุสังเคราะห์ที่ไม่ต้องอาศัย “...น้ำใจเพื่อนร่วมบาง” การประดิษฐ์วัสดุสังเคราะห์ ยังทำให้มนุษย์คิดเลยเถิดไปว่าตนเองฉลาดปราดเปรื่อง สามารถเอาชนะธรรมชาติได้ ตอนที่ 3 กวีเสียดสีความคิดที่โง่เขลานี้ด้วยการรำพึงเชิงตั้งคำถามว่า “ประตูปาดติค” ซึ่งเป็น “ประตูสังเคราะห์” นั้นเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นหรือเกิดจาก “ฤทธิ์” ของพระเจ้าที่สามารถบันดาลสิ่งที่เหนือกฎธรรมชาติ “...ซัดกฏไตรลักษณ์” ได้ โดย “ไม่รู้ฤดูกาลที่ผ่านทัก” และ “ไม่ย่อนตระหนัก [ถึง]” การสร้างสรรค์ความหมายของโลกที่บรรจงสร้างขึ้นอย่าง “ถักร้อย”

คุณค่าของธรรมชาตินอกจากเป็นแหล่งเรียนรู้สัจธรรมของชีวิตแล้ว กวียังชี้ให้เห็นว่า ธรรมชาติยังมีความงามบริสุทธิ์ เกื้อกูลชีวิตและสร้างความรื่นรมย์ให้แก่มนุษย์และโลก ดังบท “ขึ้นภู” (23) และ “ม่อนมธุกานท์” (25)

จ๊กจั่นแจตจืดแล้วหวีดว่อง
 ละอองล่องลมร่วงห่มป่า
 หอมใบไม้แห้งลมแล่งฟ้า
 เปิดช่องสายตาหลั่นค่าคบ
 แดดซลั้บระยับใบ ลมไล่หยอก
 หอมดอกไม้ป่าฟุ้งฟ้าตรลบ
 ขึ้นเย็นหยาดหอมมาย้อมภพ
 หลบอยู่ย่านไหนกลั่นไม้เย็น
 เรือนยอดหลั่นพุ่มคลุมภูเขา
 นกร้องลำนาล่าน่าเล่น
 ระย้ากาฝากแฝงรากเร้น
 เครื่องเถาบางเส้นไหวเล่นลม
 แมงมุมสงบระงับอยู่
 นกพรุแพนปีกอีกซีกกรม

ลองโนโล่เสียงไม้เฉียงลม
 น้อมฟ้ามาห่มพนมไม้

“ซิ่นภู” (23) เป็นบทประพันธ์ที่แสดงภาพความงามที่มีชีวิต กวีพรรณนาความสวยงาม ความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติที่พบเห็น และการเคลื่อนไหวของสิ่งมีชีวิต คือจ๊กจั่นที่ส่งเสียงร้องหวีดและเคลื่อนตัวไปอย่างรวดเร็ว แมงมุมที่คอยเหยื่ออย่างสงบบนต้นไม้ นกกลุ่มหนึ่งที่พร้อมใจกันกางปีกบิน “พรุ” จากต้นหนึ่งไปอีกต้นหนึ่ง และลองโนที่ส่งเสียงร้องดังก้องไปทั่วบริเวณป่า รวมทั้งปรากฏการณ์ของสายลม แสงแดด กลิ่นหอมของใบไม้แห้งและดอกไม้ป่าที่หอมฟุ้ง ขจรขยายตรลอบอบอวลทั่วป่า ให้ความรู้สึก “ซิ่นเย็นหยาดหอมมาย้อมภพ” ขณะที่เสียงจ๊กจั่นลองโนที่ตั้งระงมก็ราวจะมีอำนาจ “น้อมฟ้ามาห่มพนมไม้” เพื่อปกป้องความงดงามเหล่านี้ให้คงอยู่ตราบนานเท่านาน ความงามอย่างน่าพิศวงนี้ยังปรากฏใน “ม่อนมธุกานท์” (25) ที่ว่า

ผึ่งน้อยงานหนักเกินพักเหนื่อย
 ลมเอื่อยไหลออกอุ้มหมอกผ่าน
 แผ่วหมอกพราไ้มน้ำไรธาร
 สอดไรผสานห่มม่านไม้
 แผ่วพราไ้ราเพยลงเซยดอก
 ไรยเรณูพรุออกกระลอกสาย
 ซิ่นละอองล่องริ้วเนิบปลิวชาย
 แผ่วสยายปลายม่านคลุมน่านฟ้า
 เจ้าหญิงดอกไม้ เจ้าชายดอกเหมย
 ผุ่งผึ่งรำเพยเกาะเกยถลา
 ปัดปีกหลีกลัดพายพัดผกา
 หอมลมบุปผาผึ่งสารพัน
 ตลอดยออดดอยต่างคล้อยและเคลื่อน
 สุดตาสุดเตือนแดดเลื่อนถลัน
 ต่อเข้าจรดเย็นยังเห็นกระชั้น
 ม่อนไม้ไพรสณฑ์ลดหลั่นเรณู
 มุงหมอกดอกเหมยยังเซยซิดซิ่น
 ดาดหมื่นดอกไม้เคลียสายคล้อยสู่
 หนุ่มผึ่งคลึงเกล้าหอมเส้าเรณู
 เหมยรู้เหมือนรำหมายพราไ้มน้ำฟ้า
 ผึ่งน้อยงานหนักเกินพักเหนื่อย

ลมเอื่อยไหลออกชุ่มหมอกฝ้า
 สูดหมอกดอกไม้ยังไกลตา
 สูดม่อนบุปผาฝั่งถาบัน

กวีสื่อถึงธรรมชาติที่สวยงาม อุดมสมบูรณ์ และกว้างใหญ่ไพศาลควบคู่ไปกับการทำงานของผึ้งที่กำลังหาน้ำหวานอย่างขยันขันแข็ง ท่ามกลาง “ดอกเหมย” ที่กำลังคลอเคลียมวลดอกไม้ บรรยากาศก็เย็นสบายด้วย “ลมเอื่อยไหลออกชุ่มหมอกผ่าน” ความงามของดอกไม้และความชุ่มเย็นของสายหมอกชักชวนฝูงผึ้งให้มาคลึงเคล้าเกสรตั้งแต่เช้าตรู่จรดเย็นอย่างไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย “ม่านหมอก” ที่แผ่ขยายปกคลุมทุ่งดอกไม้เข้าใจความปรารถนาของ “ผึ้งสารพัน” ที่มาดมดม ว่าปรารถนาเช่นเดียวกับตน “ม่านหมอก” จึงแสดงความปรารถนาของตนและเหล่าผึ้งที่จะเซยชมมวลดอกไม้อย่างเนิ่นนาน ด้วยการกลั่นตัวเป็นน้ำฝนโปรยปรายความชุ่มเย็นและชุ่มฉ่ำจากฟ้าให้มวลดอกไม้ เพื่อคงความสดชื่น ความงาม และช่วงเวลาแห่งความสุขนี้ให้ยาวนานที่สุด

กล่าวได้ว่า ความสุขที่ได้รับจากการดื่มด่ำความงดงามธรรมชาติ การมีประสบการณ์ในการสัมผัสและพิเนิจธรรมชาติอย่างใกล้ชิด เป็นความสุขที่แท้จริงที่มนุษย์สามารถสัมผัสและรับรู้ได้ ต่างจากความสุขที่ได้จากการมุ่งแสวงหาสิ่งที่มนุษย์เห็นว่าล้ำค่าอย่างแก้วแหวนเงินทองและวัตถุที่ใช้ปรนเปรอกิเลส ซึ่งทั้งหมดล้วนเป็นความสุขจอมปลอมและยิ่งกระตุ้นให้มนุษย์สะสมพอกพูนกองกิเลสให้มากยิ่งขึ้น

3.2 อุดมคติในชีวิต

ท่ามกลางความสับสนวุ่นวายในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ การดำรงชีวิตด้วยอุดมคติเป็นสิ่งที่ถูกมองข้าม แต่กวีก็ยังหวังว่าอุดมคติในชีวิตยังเป็นสิ่งสำคัญในการดำเนินชีวิตให้ดำรงอยู่ได้ ดังบท “รอรุณ” (83) (เน้นโดยผู้วิจัย)

หนังสือเก่า - ร้านขายหนังสือเก่า
 ทิ้งเงาเก้าอี้ไว้ที่ผนัง
 ชับขานเรื่องใดมีใครจะฟัง
 เปิดผ่าน-ปิดฝักปิดขังวลี
 เคยอยู่บนชั้นส่องฝันสว่าง
 ชั้นกลับอ้างว่างฝุ่นพร่างวิถี
 เคนเตอร์จับจ่ายยิ่งพ่ายวิถี
 สื่อใหม่ไล่ที่แบ่งชีวิต
 ร้านขายพ่ายแพ้กุญแจขัง

ถ้อยคำคล้ายดัง – ทั้งร้านปิด
 โลดเต้นเร็นตัวอยู่ทั่วทิศ
 หมายใครนรมิตชีวิตคืน
 หนังสือเก่า-ร้านขายหนังสือเก่า
 ชั้นร้างว่างเปล่ารอเข้าอื่น
 สู้ปิดกิจการก็นานพิน
 เข้าชั้นหมิ่นเขายังเฝ้ารอ

ปัจจุบัน หนังสือเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ที่นับวันจะได้รับความนิยมน้อยลงไป เพราะ ผู้เสพเลือกที่จะเสพสื่อที่ดูน่าสนใจ ตื่นเต้นเร้าใจและทันใจมากกว่า ไม่ว่าจะเป็นโทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต หรือภาพยนตร์ หากเป็นเพราะเหตุนี้หนังสืออาจจะไม่เก่าด้วยตัวเอง แต่เก่าเพราะไม่ เข้ากับวิถีชีวิตใหม่ ถึงแม้สิ่งที่หนังสือ “ซบซ่าน” อย่างละเอียดละไมไพเราะอาจจะไม่ใช่สิ่งเก่าเลย ก็ได้ อย่างไรก็ตาม กวีก็ยังแสดงการตั้งความหวังที่เป็นอุดมคติของหนังสือผ่านโวหารบุคคลวัตว่า “หนังสือเก่า – ร้านขายหนังสือเก่า...เข้าชั้นหมิ่นเขายังเฝ้ารอ” หนังสือยัง “เฝ้ารอ” อรุณหรือวัน ใหม่แห่งแสงสว่างที่จะ “ซบซ่าน” หรือสื่อสารกับผู้คนอยู่เสมอ หนังสือยังพร้อมที่จะ “ส่องฝัน สว่าง” ให้กับผู้อ่าน แม้ว่าผู้คนได้แต่ “เปิดผ่าน - ปิดฝงปิดขังวลิ” คือปิดกั้นการสื่อสาร ไม่ยอม รับรู้ ซึ่งเท่ากับว่าปฏิเสธคุณค่าของหนังสือที่ส่องนำไปสู่ความฝันอันเป็นสิ่งที่มีความหมาย กล่าวได้ว่า คนสมัยปัจจุบันปฏิเสธความฝันอันลุ่มลึก มีแต่การสนองความต้องการอันเร่งร้อนอย่างผิวเผิน ความหวังดังกล่าววางอยู่บนความเชื่อในคุณค่าของจินตนาการ ซึ่งสามารถกระตุ้นความรู้ความ เข้าใจประสบการณ์ร่วมของมนุษย์ด้วยกันเอง

ความงดงามของศาสนสถานโบราณที่สร้างจากความฝันและความศรัทธาอัน ยิ่งใหญ่ อาจทำให้เราครุ่นคิดถึงการดำรงชีวิตอย่างมีอุดมคติได้ นั่นคือความฝันที่จะสร้างสรรค์สิ่ง ที่ดีงามด้วยความมุ่งมั่นและไม่ยอมแพ้ต่อปัญหาที่มารุมเร้า ดังบท “ตระหง่าน” (107) และ “กั๊วเวลา” (113)

ปรางค์
 ไล่เหลี่ยมเปี่ยมมุมเงาชุ่มแสง
 โดดเด่นสำแดงลบแสงจำ
 เกลี่ยเงาเกลางามรับวามตา
 พุงปรางค์ยังฟ้าศรัทธาธรรม
 ราชชุ่มลดชุ่มเป็นพุ่มช่อ
 อีฐุก่อย่อมุมแสงชุ่มฉ่ำ

เหลื่อมแสงแบ่งเงาแดดเพลารา
 ได้ความงามล้ำมรรมา

ซุ้ม
 ลายปูนเปล่งลายแดดพรายพลุ่ง
 จับรุ่งฟุ้งลายประกายจำ
 ซอนแทรกแจกลายกระจายตา
 ศูนย์รวมศรัทธามหาชน

ตะลึง
 เทวะบัญชา – พุทธานุภาพ
 กำซาบแสงเงายังเฝ้าฉงน
 ศรัทธาสีทองยั้งครองสกล
 ครองมนต์สะกดจรตนา
 (เน้นโดยผู้วิจัย)

ใน “ตระหง่าน” (107) กวีแบ่งเนื้อหาเป็น 3 ช่วงคือปรารงค์ ซุ้ม และตะลึง เนื้อหาทั้ง 3 ช่วงกล่าวถึงโบราณสถานที่ยังคงความงดงามในปัจจุบัน ในบท “ปรารงค์” กวีให้ภาพพระปรารงค์ที่ดู “โดดเด่นสำแดง” น่าเกรงขาม รวากับว่าสามารถ “ลบแสงจำ” ของดวงตะวันได้ ผู้ชมก็สามารถพิจารณาและตีความกับความสวยงามนั้นได้อย่างเต็มที่ ดังที่กวีบรรยายว่า “เกลี่ยเงาเกลางามรับวามตา” วามเป็นคำบอกสภาพของแสงที่มีลักษณะเป็นแสงเรือง ๆ เมื่อกวีนำมาใช้ประกอบเป็นคำบอกลักษณะที่เห็นด้วยตา ก็ทำให้ผู้อ่านจินตนาการเห็นภาพประกายวาววามที่ก่อความเลื่อมใสและตะลึงพรึงเพริดไปกับความงาม จนผู้ชมตระหนักถึงแรงศรัทธาของผู้สร้าง ทั้ง “รายซุ้ม” รอบพระปรารงค์ที่มีลักษณะเป็น “พุ่มซ่อ” สร้างด้วย “อิฐก่อย้อมุม” แม้โดนแสงอาทิตย์สาดส่องอยู่ตลอดเวลา แต่ก็ให้ความรู้สึก “ซุ่มฉ่ำ” เย็นสบาย ความงามของพระปรารงค์ยังแสดงถึงความงามของธรรมะที่ช่วยให้มนุษย์มีจิตใจสงบร่มเย็น ดังที่กวีกล่าวว่า “ได้ความงามล้ำมรรมา” ในตอนท้ายบท

ส่วนบท “ซุ้ม” กวีแสดงความสวยงามของซุ้มโดยการบอกลักษณะแสงสีของแดดที่สาดส่องกระทบลายปูนว่า “พรายพลุ่ง” ลักษณะของแสงที่ส่องประกายระยิบระยับดังกล่าวเชื่อมโยงกับแสงที่สว่างไสว เจิดจ้า สดใสสวยงามของวรรคต่อไปที่ว่า “จับรุ่งฟุ้งลายประกายจำ” ทั้ง 2 วรรคนี้สร้างภาพแสงสีในจินตนาการของผู้อ่านว่าแดดที่ส่องกระทบลายปูนเกิดเป็นสีรุ้งที่มี

ประกายเจิดจ้า และยังมี “ซอนแทรกแจกลายกระจาย [สู่] ตา” ของผู้ที่มาชมความงามของ โบราณสถานอันเป็น “ศูนย์รวมศรัทธามหาชน”

กวีย้าความ “ตะลึง” ในความงามและความยิ่งใหญ่ของพระปราสาทในบทสุดท้าย ว่าราวกับมี “เทวะบัญชา-พุทธานุภาพ” แสงและเงา มิได้สะท้อนภาพความสวยงามของพระปราสาท ให้ผู้ชมรับรู้ด้วยตาเท่านั้น แต่ยังสะท้อนให้ผู้ชมรับรู้ถึง “ศรัทธาสีทอง” อันทรงคุณค่า แจ่มจรัส โชติช่วง ของผู้สร้างที่มีจิตใจตั้งมั่น ว่าความศรัทธาและความเคารพเทิดทูนต่อพุทธศาสนานี้จะยัง ปรากฏอยู่ไม่มีวันเสื่อมคลาย ทั้งยังให้คนรุ่นหลังได้รับรู้อย่างทั่วกันไม่ว่าเวลาจะผ่านไปนานแค่ไหนก็ตาม

ส่วนบท “กั้วานเวลา” (113) (เน้นโดยผู้วิจัย) กวีแสดงประสบการณ์ทั้งเศร้า และสุข โดยเน้นภาพโบราณสถานยามเช้าซึ่งเตือนความทรงจำในอดีต

เมืองเก่าเบารานติดน่านน้ำ	หอมความทรงจำเก็บงำเจ้า
เจดีย์วิหารตระหง่านเช้า	รับแสงสีเศร้าแต่งเงางาม
เปล่งปลั่งรังสีเหนือปฐิธาตุ	ดาววันเวียนวาดเหมือนขลาดข้าม
ปูนปั้นผุดผาดเหมือนหยาดน้ำ	ดอกดวงล่งลามเนื่องตามกัน
แสงเช้าเกลาถนนทุกหนแห่ง	เรือนแล่งแสงเช้าเขียนเงาค้น
สองเท้าก้าวท่องแสงของวัน	ตื่นตาต่อฝันบรรพชน
ตลาดมอม่ัวในตัวตึก	คล้ายกลิ่นเก่าสิกลึกถนน
เอ๋ยทักนักเที่ยวให้เอ๋ยวตน	แวะเลือกสักหนชมผลงาน
เครื่องมือโบราณงานไม้สัก	กรอบรูปแกะสลักนั้นหยักม่าน
ผ้าทอจากฝ้ายลายโบราณ	เครื่องเงินตระหง่านจักสานเรียง
คือร้านขายของที่ระลึก	สื่อความรู้สึกแต่ละเสียง
แต่ละเสียงทรงจำค่อยลำเสียง	นี้เสียงตลาดเช้า ฝ้ารำลึก
น้ำยาซักเงากลิ่นเก่าสาบ	เนื้อฝ้ายด้ายหยาบวบบรู๊สึก
เซอะเงินเคยงามวามสำนึก	จับผลึกใสส่องสาดห้องใจ
น่านภาพถ่ายเพียงแค่เสียงเสี้ยว	ลายปูนเปล้าเปลี่ยเหมือนเอ๋ยวไหว
ศรัทธาสีทองยิ่งครองใจ	ดิ่งลึกตึกไหลห้องใจเรา
เมืองเก่าเบารานติดน่านน้ำ	หอมความทรงจำเก็บงำเจ้า
เจดีย์วิหารตระหง่านเช้า	ล้วนแต่งแสงเงาให้เรางาม

กวีกล่าวถึง “เมืองเก่า” แห่งหนึ่งที่ตนได้ไปเที่ยวชม เมื่อระลึกถึงก็ยังคงกลิ่นหอม ของความทรงจำที่เป็นปัจจัยให้เก็บรักษาภาพเมืองเก่านั้นไว้ในใจ เป็นความหอมที่ลึกซึ้งในจิตใจ

ด้วยความรู้สึกประทับใจในความงามของเจดีย์วิหาร ถนน บ้านเรือน เครื่องไม้โบราณ รวมทั้งผ้าทอ เครื่องสาน เครื่องเงินที่วางขายในตลาดเช้า ภาพยามเช้ามีแสงสีเงาซึ่งสร้างทั้งความสง่างาม ความเศร้าและความชุ่มชื้นท่ามกลางความ “มอแม้ว” และ “ลึกร้อน” ศาสนสถานโบราณอย่าง “เจดีย์” และ “วิหาร” ตั้ง “ตระหง่าน” รับแสงยามเช้า ลายปูนปั้นยังดูงามผุดผาด เย็นชื้นและเคลื่อนไหว “เหมือนหยาดน้ำ” จน “ดาวัน” ส่งแสงมา “เวียนวาด” ราวกับ “ขลาด” ที่จะ “ข้าม” ไป ความงดงามของศาสนสถานในประสบการณ์ดังกล่าวทำให้รู้สึก “ตื่นตาต่อฝัน บรรพชน” ในความหมายว่ารู้สึกอัศจรรย์ เมื่อประสบกับผลงานซึ่งสร้างจากความฝันของคนในอดีต เบื้องหลังของเมืองอันเก่าแก่นี้ก็คือความใฝ่ฝันอันยิ่งใหญ่ เมื่อรับสารได้ก็จึงลงท้ายว่า “เมืองเก่าเบาราด ดิน่าน้ำ หอมความทรงจำเก็บงำเจ้า เจดีย์วิหารตระหง่านเช้า ล้วนแต่งแสงเงาให้เรางาม” นั่นคือความทรงจำในประสบการณ์นี้ล้วนแต่งแสงเงาให้เกิดความงามในจิตใจของเราอีกด้วย

เมื่อได้ศึกษาเนื้อหาทางความคิดและอารมณ์ในบ้านเก่าสรุปได้ว่า คุณค่าของบทประพันธ์นี้อยู่ที่การชี้ให้เห็นภัยของปัญหาที่เกิดขึ้นท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคม ซึ่งส่วนหนึ่งมาจากระบบคิดหรือโลกทัศน์ของผู้คนในสังคมที่ถูกครอบงำด้วยวัฒนธรรมบริโภคนิยม รวมทั้งความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่มีส่วนส่งเสริมให้มนุษย์สะสมความมั่งคั่งทางวัตถุ กวีแสดงการวิพากษ์วิจารณ์ค่านิยมหรือความเชื่อที่ทำให้เกิดความสับสนทางคุณค่า รวมทั้งแสดงความผิดพลาดในระบบความคิด ซึ่งเป็นปฏิปักษ์ต่อคุณค่าอันพึงประสงค์ โดยนำสิ่งที่พบเห็นกันอย่างซาชินมาชี้ให้เห็นข้อบกพร่อง และกระตุ้นให้ผู้อ่านครุ่นคิดถึงคุณค่าที่แท้จริงของความเป็นมนุษย์ นั่นคือการรักษาและกอบกู้คุณค่าทางจิตวิญญาณหรือคุณค่าทางจิตใจ ให้คงอยู่ท่ามกลางกระแสบริโภคนิยม กล่าวได้ว่า การชี้ให้เห็นภัยของปัญหานี้ว่าเป็นการชี้ทางออกไปในตัว นั่นคือการปลดปล่อยตนเองออกจากการตกเป็นทาสของวัฒนธรรมบริโภคนิยมและวัตถุนิยม ด้วยการใช้ปัญญาเรียนรู้และตระหนักในภัยของปัญหาดังกล่าว ควบคู่กับการเรียนรู้สัจธรรมในการดำรงอยู่ของธรรมชาติอีกทั้งเก็บประสบการณ์ในการสัมผัสสิ่งสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรมที่สืบจากโบราณและที่สร้างขึ้นใหม่